

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
EVANGELICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Bakalářská práce

**Bible kralická
a její kulturní význam pro 21. století
v kontextu ČCE**

Jonáš Zejfart

Katedra praktické teologie
Vedoucí práce: prof. Th.Dr. Pavel Filipi, Tabita Landová Th.D.
Studijní program: bakalářský
Studijní obor: Evangelická teologie (6141R007)

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci s názvem „Bible kralická a její kulturní význam pro 21. století v kontextu ČCE“ napsal samostatně a výhradně s použitím uvedených pramenů.

V Praze dne 8. června 2016

Jonáš Zejfart

Bibliografická citace

Bible kralická a její kulturní význam pro 21. století v kontextu ČCE, bakalářská práce/ Jonáš Zejfart; vedoucí práce: Tabita Landová, Th.D. – Praha 2016, 79 s.

Anotace

V této bakalářské práci se zabývám Bibli kralickou - jejím významem pro utváření českého národa a hodnotami, které k ní neodmyslitelně patří. Pomocí sociologických metod jsem zjišťoval jak moc je nebo není Bible kralická v současné Českobratrské církvi faráři užívána. Tento výzkum ukázal, že Bible kralická je v Českobratrské církvi evangelické stále přítomna, ale míra jejího užívání u mladších generací klesá. V poslední části práce navrhuji možnosti jejího smysluplného návratu do církevního života.

Klíčová slova

Bible kralická, jazyk, národ, kultura, humanismus, české národní obrození, Jednota bratrská, tradice Cyrilo-Methodějská, české překlady Bible, liturgie, faráři ČCE...

Summary

In this bachelor thesis called *The Kralice Bible and its significance in culture and the Evangelical Church of Czech Brethren*, I explore the values of the Kralice Bible and its significance in the process of formation of the Czech nation. Using sociological methods, I have found out, how much is the Kralice Bible used by pastors in the current Evangelical Church of Czech Brethren. The research showed, that the Kralice Bible is still used by many pastors, but mostly by the elder one. In the third part of this thesis I suggest some options for its renewed use for the life of the church.

Keywords

Kralice Bible, language, nation, culture, humanism, Czech National Revival, Unity of the Brethren, legacy of Cyril and Methodius, Czech Bible translations, liturgy, pastors of the Evangelical Church of Czech Brethren...

Poděkování

Tato práce by nikdy nevznikla bez odborného vedení Tabyty Landové Th.D., která po smrti pana profesora Filipiho převzala vedení mé práce. Jim oběma patří můj velký dík. Dále děkuji profesoru Jiřímu Marvanovi, který mi byl dobrým přítelem a z jehož myšlenkového bohatství jsem pro tuto práci mohl rovněž čerpat. Zvláštní dík zasluhují Mgr. Miroslav Šulák a Dominik Vachuda, kteří provedli jazykovou a formální korekturu. V neposlední řadě děkuji také své rodině a svým přátelům za jejich pomoc, ale především snad trpělivost.

Obsah

Úvod	9
1. Užívání Bible kralické v současné ČCE.....	11
1.1 Poznámky k metodice.....	12
1.1.1 První kategorie.....	12
1.1.2 Druhá kategorie	13
1.1.3 Třetí kategorie.....	13
1.2 Dotazník a zpracované odpovědi.....	14
1.2.1 Otázky první kategorie	14
1.2.2 Otázky druhé kategorie.....	18
1.2.3 Otázky třetí kategorie	26
1.3 Shrnutí	29
2. Bible kralická a její význam pro český jazyk	30
2.1 Vznik Bible kralické.....	30
2.1.1 Počátky Jednoty.....	31
2.1.2 Proměna Jednoty	32
2.1.3 Blahoslavův Nový zákon.....	34
2.1.4 Bible kralická.....	35
2.1.5 Theologie Bible kralické	37
2.1.6 Bible kralická dnes	38
2.2 Tradice dvou bratří	42
2.2.1 Proglas jako pobídka k lingvo-empatii.....	42
2.2.2 Starší nositelé Konstantinova odkazu.....	44
2.2.3 Jednota jako pokračovatelka Konstantinovy tradice	48
2.2.4 Doba pobělohorská a Komenský.....	50
2.2.5 Čeští jezuité	52
2.2.6 Národní obrození	55
2.3 Shrnutí	57
3. Možnosti návratu Bible kralické.....	59
do církevního života	59
3.1 Oblast liturgie	59
3.1.1 Vstup.....	60
3.1.2 Služba slova.....	61
3.1.3 Večeře Páně	61
3.1.4 Přímluvné obecenství	63
3.1.5 Propuštění – závěr	63
4. Závěr.....	64
Seznam literatury.....	65
Seznam webových zdrojů.....	67
Přílohy	68

Seznam příloh

Obrázek 1 Příloha A – Otázka č.1	68
Obrázek 2 Příloha B – Otázky č.2 a 3	69
Obrázek 3 Příloha C – Otázky č.4 a 5	70
Obrázek 4 Příloha D – Otázky č.6 a 7	71
Obrázek 5 Příloha E – Otázka č.8	72
Obrázek 6 Příloha F – Otázka č.9.....	72
Obrázek 7 Příloha G – Otázka č.10	73
Obrázek 8 Příloha H – Otázky č.11 a 12	74
Obrázek 9 Příloha I – Zpracované odpovědi na otázku č.1.....	75
Obrázek 10 Příloha J - Zpracované odpovědi na otázku č.2	75
Obrázek 11 Příloha K - Zpracované odpovědi na otázku č.3.....	76
Obrázek 12 Příloha L - Zpracované odpovědi na otázku č.4	76
Obrázek 13 Příloha M - Zpracované odpovědi na otázku č.5	76
Obrázek 14 Příloha N - Zpracované odpovědi na otázku č.6.....	77
Obrázek 15 Příloha O - Zpracované odpovědi na otázku č.7.....	77
Obrázek 16 Příloha P - Zpracované odpovědi na otázku č.8	77
Obrázek 17 Příloha Q - Zpracované odpovědi na otázku č.9.....	78
Obrázek 18 Příloha R - Zpracované odpovědi na otázku č.10 + dva dodatky .	78
Obrázek 19 Příloha S - Zpracované odpovědi na otázku č.11	79
Obrázek 20 Příloha T - Zpracované odpovědi na otázku č.12	79

vlastence nesdružují trvalé hodnoty zušlechťující duši, ale pouhá nenávisť ke všemu odlišnému, by s naší neexistencí svět zase o tolik nepřišel. Nicméně právě proto bychom se měli dobře rozhlédnout a vidět to, co přetrvává, co sjednocuje, a láskyplně o to pečovat. Jednou z těchto hodnot je bezpochyby čeština.

Práci jsem rozdělil na tři hlavní části. V té první pomocí sociologických metod zjišťuji do jaké míry je Bible kralická dnes užívána mezi faráři Českobratrské církve evangelické (dále jen ČCE). Tato část tedy obsahuje dotazník a odpovědi zpracované dle jednotlivých otázek. Podrobnější poznámky k metodice jsou v této části samozřejmě také obsaženy.

Ve druhé části představuji Bibli kralickou jako takovou. Zmiňuji se o okolnostech jejího vzniku, o ideové tradici, jejímž je vrcholem a také o významu, který měla pro některé význačné osobnosti napříč historií.

Ve třetí části popisuji formy, v jakých se Bible kralická užívá v jednotlivých oblastech farářské práce, a navrhuji další možnosti jejího užívání, aby bylo smysluplné a obohacovalo prostor církve a snad i mimo ni.

Do příloh jsem vložil obrázky zachycující přesnou podobu dotazníku, který byl rozeslán farářům a farářkám ČCE.

1. Užívání Bible kralické v současné ČCE

*„Ta řeč, ve které jsme se zrodili
a ve které i nyní Bohu našemu sloužíme,
jest starožitná a rozšířená
téměř po celé zemi boží tak,
že nás už toto láskou a vážností
k ní naplniti musí.“⁴*

Tato kapitola představuje výsledky dotazníkového průzkumu, který probíhal ve dnech od 6. května 2016 do 14. května 2016. Respondenty byli faráři Českobratrské církve evangelické v aktivní službě a cílem dotazníku bylo zjistit, v jaké míře při své práci používají Bibli kralickou. Elektronická forma dotazníku byla přes ústředí církve rozeslána na e-mailové adresy do všech (v současné době 264) sborů, z nichž jsou však momentálně některé neobsazené. V časovém rozmezí, ve kterém bylo možné dotazník vyplnit a odeslat, přišlo dohromady 92 odpovědí, z nichž po důkladném prověření nebylo nutné žádnou vyřadit jako chybně vyplněnou. Několik odpovědí ještě přišlo po závěrečném termínu, ty již nebyly započítány a v následujícím zpracování se neprojeví. Zastoupení je tedy sice o něco méně než poloviční, ale vzhledem k tomu, že odpovědi přišly poměrně rovnoměrně ze všech seniorátů a ve víceméně rovnoměrném zastoupení od farářů různých generací, považují vypovídající hodnotu výsledků dotazníku za dostatečnou.

⁴ Kollár, Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči

1.1 Poznámky k metodice

Dotazník měl elektronickou formu a byl vytvořen pomocí Google dokumentů. Tato elektronická forma umožnila snadnou distribuci dotazníku a zároveň do přehledných grafů automaticky zpracovala příchozí odpovědi. Původně jsem zvažoval znění dotazníku umístit do příloh, ale nakonec jsem zvolil možnost dotazník zpracovat a interpretovat přímo v textu práce, jelikož je to postup ke čtenáři laskavější. Čtenář (či čtenářka) nebude muset neustále přeskakovat z textu do příloh, naopak uvidí otázky i odpovědi na jednom místě.

Dotazník byl anonymní a z odpovědí nebylo možné žádným způsobem určit totožnost jednotlivých respondentů. Poslední otázka, která se týká věkové kategorie dotazovaných, byla vytvořena jako nepovinná, ale až na jeden případ všichni svůj věk uvedli. Otázky v dotazníku lze rozdělit do tří kategorií.

1.1.1 První kategorie

Zahrnuje prvních pět otázek, které se týkají pěti oblastí farářské práce, a zjišťuje četnost, s jakou v těchto oblastech faráři využívají Bibli kralickou. Respondenti měli vybrat jednu z pěti nabídnutých odpovědí. Tato pětibodová škála byla společná pro všechny otázky první kategorie a obsahovala následující možnosti: „nikdy, zřídka, občas, často, pokaždé“. Abych co možná nejvíce předešel velkorysému rozpětí interpretací těchto pojmů, do motivačního textu, jenž přišel spolu s dotazníkem, jsem navrhl následující výklad: Pojem „zřídka“ odpovídá málo četným případům v roce, například na vyžádání, nebo pro ozvláštňení atd. Pojem "občas" odpovídá zhruba méně než polovině případů za rok (bohoslužby, biblické hodiny atd.) a pojem "často" odpovídá zhruba více než polovině případů za rok. Pojmy „nikdy“ a „pokaždé“ jsem blíže nespecifikoval, neboť jsem to považoval za zbytečné.

1.1.2 Druhá kategorie

Do druhé kategorie spadají otázky číslo 7, 8 a 9. Zjišťují, jaký je postoj respondentů k Bibli kralické a jaká jsou jejich očekávání do budoucna ohledně užívání Bible kralické v církvi. U těchto otázek bylo možné zaškrtnout více nabídnutých odpovědí, případně doplnit o názor vlastní. Do této kategorie patří také otázka číslo 6, která je však koncipována úplně jinak, je spíše doplňující a nabízí pouze odpověď „ano“, nebo „ne“.

1.1.3 Třetí kategorie

Ta má charakter doplňující a poskytla cenná srovnání předchozích odpovědí (zejména první kategorie) z hlediska generačního, oblastního (užívání Bible kralické v jednotlivých seniorátech) i z hlediska sídel. Roztřídit odpovědi dle těchto hledisek bylo nutné ručně a postupoval jsem pomocí následující metody: Abych mohl říci, zda kupříkladu generace čtyřicátníků užívá Bibli kralickou ve své práci, musel jsem nejprve stanovit pravidlo, podle kterého bych zjednodušil a vyhodnotil prvních pět otázek u každého vyplněného dotazníku. Výsledkem tohoto zpracování je počet příslušníků té či oné generace, toho či onoho seniorátu a v posledku i toho či onoho sídla, kteří Bibli kralickou ve své farářské práci pravidelně užívají. Jako pravidelného uživatele Bible kralické jsem označil toho, kdo v prvních pěti otázkách zaškrtnl alespoň jednu odpověď: „pokaždé“, či „často“; případně toho, kdo zaškrtnl alespoň dvakrát odpověď: „občas“. Ti, kteří tuto podmínku nesplnili, dle této metody nejsou považováni za pravidelné uživatele Bible kralické. U otázky číslo 11 je třeba zmínit rozdělení sídel na „Vesnici (do cca 2000 obyvatel)“, „Malé město (do cca 10 000 obyvatel)“, „Větší město (mezi cca 10 000 a 100 000 obyvateli)“ a „Velkoměsto (od cca 100 000 obyvatel výše)“

1.2 Dotazník a zpracované odpovědi

Zpracování odpovědí příkládám pro přehlednost přímo k jednotlivým otázkám. Výsledky jsou opatřené komentářem a interpretacemi. Vyplněných dotazníků přišlo celkem 92 a na nepovinnou otázku č.12 odpovědělo 91 respondentů.

1.2.1 Otázky první kategorie

Otázka č.1

Užíváte kralický překlad Bible (dále jen BK) při své práci faráře v oblasti liturgie (při bohoslužbách např. vstupní slovo, žalm, ustanovení VP, poslání, požehnání)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

- 1) nikdy 16 (17,4%)
- 2) zřídka 42 (45,7%)
- 3) občas 25 (27,2%)
- 4) často 7 (7,6%)
- 5) pokaždé 2 (2,2%)

Jak můžeme z výsledků pozorovat, v oblasti liturgie se zdá, že je Bible kralická spíše na ústupu. Většina respondentů odpověděla, že Bibli kralickou používá zřídka, nebo nepoužívá nikdy. Pozornosti však zasluhuje jeden z komentářů otázky č.7, v němž respondent píše: „Modlitbu Páně říkáme stále všichni v kralickém znění“. Vzhledem k tomu, že modlitba Páně je nedílnou součástí bohoslužeb od počátků církve a dodnes je užívána v rámci liturgie snad ve všech křesťanských církvích, stojí za úvahu, které její znění je dnes v České republice nejrozšířenější. Považujeme-li Bibli kralickou za tu, jejíž znění se v češtině stalo dominantním, měli bychom zjistit, zda pouze nepřejala

látky starších překladatelských tradic.⁵ Za tímto účelem bylo třeba srovnat nejrozšířenější verzi z Matoušova evangelia⁶ v českých překladech. Podoba „Otčenáše“ v Bibli benátské (z roku 1506)⁷ je téměř totožná s verzí kralickou. Přeci jen však s důležitým rozdílem. V části, která hovoří o chlebu našem „vezdejším“, užívá Bible benátská slovo „nadpodstatný“, které je jasným opisem latinského „supersubstantialem“ z Jeronýmovy Vulgáty. Samozřejmě je také absence závěrečné doxologie. Stejně znění „Otčenáše“ jako v Bibli benátské najdeme již v Bibli tábořské⁸ z druhé poloviny 15. století. Tradice překladů z vulgáty se tedy zřejmě držela ve stejné linii již dlouho. Dnešnímu znění vůbec nejpodobnější znění „Otčenáše“ se nachází v Bibli Melantrichově (4. vydání z roku 1570)⁹, nicméně místo slova „vezdejší“ je zde opět „nadpodstatný“. Zato doxologie je v textu uvedena, ač v závorce a začerněna cenzorem. Abych předešel ukvapeným závěrům, ověřil jsem ještě znění modlitby Páně u Lukáše.¹⁰ Zde se již nachází slovo „wezďajšý“. Problém je totiž ve Vulgátě, kde totéž řecké slovo: „ἐπιούσιον“ překládá Jeroným jednou (Matouš) jako „supersubstantialem“, ale podruhé (Lukáš) jako „cotidianum“. Přestože se běžně užívá Matoušova verze, můžeme slovo „vezdejší“ nalézt již ve starších českých překladech a to u Lukáše. Nelze tedy snadno prokázat, že by Otčenáš Bible kralické byl nutně tím, který natolik ovlivnil církevní jazyk a to dokonce i v římskokatolické církvi, kde se slovo „nadpodstatný“ očividně

⁵ Tento úkol však je obtížný, neb není přesně známo, jaké předlohy měl Blahoslav k dispozici. Odbornou debatu na toto téma přehledně mapuje Jiří Just ve své dizertační práci: *Biblický humanismus Jana Blahoslava*.

⁶ Mt 6,9-13

⁷ Knihovna Evangelické teologické fakulty, signatura: 3T 5

⁸ Více informací a digitalizovaná faksimile na: Manuscriptorium. . [online]. 7.6.2016 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z:

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_XVII_A_10_OTZULP2-cs

⁹ Více informací a digitalizovaná faksimile na: Manuscriptorium. . [online]. 7.6.2016 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z:

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_54_A_6_OYW85T4-cs

¹⁰ Lk. 11,2-4

neujalo, navzdory jinak důslednému přejímání z Vulgáty (Bible svatováclavská se k překladu „nadpodstatný“ vrací). Pravděpodobné je, že se spíš užívá kompilace obou verzí Otčenáše a to převzaté ze starších českých překladů. Odpověď na tuto otázku by mohl přinést průzkum, který by zjišťoval, jak přesně zněl „Otčenáš“ v liturgii církve římskokatolické před Bibli kralickou.

Otázka č.2

Užíváte BK při přípravě kázání, tedy v oblasti homiletické? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

- 1) nikdy 2 (2,2%)
- 2) zřídka 26 (28,3%)
- 3) občas 19 (20,7%)
- 4) často 31 (33,7%)
- 5) pokaždé 14 (15,2%)

Oblast přípravy kázání je dle výsledků dotazníku nepochybně nejrozšířenějším polem působnosti Bible kralické v dnešní Českobratrské církvi. Často, nebo pokaždé k ní sáhne téměř polovina respondentů napříč generacemi. Oblast homiletiky tak do velké míry pozitivně ovlivnila celkový poměr „pravidelných uživatelů“ Bible kralické. Mnoho respondentů totiž uvedlo homiletiku jako jedinou oblast, v níž však Bibli kralickou hojně užívají.

Otázka č.3

Užíváte BK v oblasti katecheze dětí a mládeže (nedělní škola, biblické hodiny, konfirmační cvičení atd.)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

- 1) nikdy 37 (40,2%)
- 2) zřídka 44 (47,8%)
- 3) občas 11 (12)
- 4) často 0
- 5) pokaždé 0

Co se katecheze dětí a mládeže týče, nepřekvapí, že užívání Bible kralické v této oblasti není nijak ohromující. Pokud Bibli kralickou za nepřilíš srozumitelnou označuje 87 z 92 respondentů z řad dospělých, a navíc farářů a farářek ČCE (viz otázka č.8), průzkum mezi dětmi a mládežníky by pravděpodobně dopadl ještě o něco méně příznivěji. Nejvyšší zastoupení získala odpověď „zřídka“, což lze interpretovat tak, že faráři a farářky děti a mládež nejspíše alespoň seznamují s tím, že kralická Bible existuje.

Otázka č.4

Užíváte BK v oblasti katecheze střední a starší generace (biblické hodiny, modlitební kroužky atd.)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

- 1) nikdy 8 (8,7%)
- 2) zřídka 36 (39,1%)
- 3) občas 31 (33,7%)
- 4) často 14 (15,2%)
- 5) pokaždé 3 (3,3%)

Oproti katechezi mladších generací je zde značný posun v užívání Bible kralické. Na biblických hodinách bývají mnohdy k dispozici pracovní texty

s různými překlady Bible, zpravidla i s tím kralickým. V Heslech Jednoty bratrské, se kterými se často pracuje, je také kralický překlad uvedený.

Otázka č.5

Užíváte BK v oblasti pastorační (návštěvy doma či v nemocnici, osobní rozhovory atd.)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

- 1) nikdy 18 (19,6%)
- 2) zřídka 37 (40,2%)
- 3) občas 27 (29,3%)
- 4) často 10 (10,9%)
- 5) pokaždé 0

Při pastoračních návštěvách a rozhovorech se Bible kralická očividně netěší veliké oblibě. Lze předpokládat, že je využívána spíše při pastorační starších generací.

1.2.2 Otázky druhé kategorie

Otázka č.6

Je v bohoslužebném prostoru vašeho sboru BK k dispozici?

- 1) ano 76 (82,6%)
- 2) ne 16 (17,4%)

Ve většině kostelů a modliteben je Bible kralická přítomna. Pokud by byla otázka rozšířena nejen na přítomnost v podobě knihy, ale také kupříkladu ve formě nápisů na stěnách, zřejmě by byl poměr odpovědí ještě jednoznačnější. Už jen z praktických důvodů (v případě potřeby srovnání překladů, nebo když kupříkladu pozůstalí požádají o čtení z Bible kralické) se domnívám, že by měla být „po ruce“ ve všech sborech.

Otázka č.7

V čem podle Vás může být užívání BK v dnešní době přínosné, čím vyniká? Zaškrtněte prosím ty odpovědi (možno vybrat všechny), které považujete za nejpřínosnější:

1) kvalita překladu	59 (64,1 %)
2) krása a poetika užitě češtiny	69 (75 %)
3) navození starobylé a důstojné atmosféry
(nejen při bohoslužbách)	15 (16,3 %)
4) podtržení významu některé části liturgie,
či liturgie jako takové	25 (27,2 %)
5) mnozí příslušníci starší generace jsou Biblí kralickou
provázeni od svého mládí	62 (67,4 %)
6) BK je prvkem přemost'ujícím staletí a jejím užíváním se přiznáváme
ke generacím našich předků	25 (27,2 %)
7) jiné: (prosím doplňte) ¹¹	
- 7 <i>Modlitbu Páně říkáme stále všichni v kralickém znění.</i>	
- 14 <i>alternativa k novým překladům</i>	
- 23 <i>Některé texty jsou kralicky zažité a kvalitněji přeložené. V tom případě k nim sáhnu...</i>	

¹¹ Číslovka označuje číslo dotazníku, který doplňující odpověď obsahuje. Následuje přesná citace.

- 33 *Pro srovnání s jinými překlady*
- 44 *jsme na ni hrdí, čiší z ní ryzost víry*
- 47 *Při exegetické práci*
- 53 *Vyniká také jako dokument historický - první český překlad a ještě ke všemu z původních jazyků, narozdíl od většiny jejich "současnic". Tedy jako historický milník a dědictví odlišné formy české kultury, než je ta současná.*
- 59 *srovnání překladů + poznámky kral.*
- 61 *pomocník při exegezi*
- 62 *Za velmi kvalitní pokládám také poznámky k BK, ty užívám při přípravě kázání často.*
- 67 *Vysvětlivka: U katecheze dětí jsem zaškrtl "zřídka" pouze proto, že v kazatelské stanici občas při zadávání individuálního úkolu nebyl jiný překlad zrovna po ruce... Statisticky objektivněji zní přece jen "zřídka" než "nikdy" - ale nejlepší by byla možnost nechat níže volné pole k libovolným doplňkům...*
- 68 *někdy výstižné formulace, týká se i poznámek v BK; někdy je překlad přesnější, ale neplatí to vždy; rozhodně při porovnávání překladů*
- 79 ?

Na Bibli kralické si faráři a farářky Českobratrské církve evangelické nejvíce váží krásy a poetiky jazyka. Jako přednost ji označilo 75% respondentů. Jako argument pro smysluplnost jejího užívání také většinou označili fakt, že pro starší generace v církvi se stále jedná o Bibli jejich mládí. 64% respondentů se také domnívá, že jde o kvalitní překlad. Pouze 27% farářů a farářek považuje Bibli kralickou za prvek, kterým se přiznáváme ke generacím našich předků. Stejně množství vnímá jako pozitivní, že její užití

může podtrhnout některé části liturgie, či liturgii samu a jen 16% respondentů také oceňuje navození důstojné a starobylé atmosféry.

V doplňujících poznámkách nacházíme, krom jiného, kladná hodnocení kralických komentářů k textu a role překladu při exegetické práci, zejména při srovnávání překladů, kde se někdy kralický ukazuje být estetičtější a přesnější těch současných.

Otázka č.8

V čem vidíte hlavní úskalí užívání BK v dnešní době? Zaškrtněte prosím všechny nedostatky, které podle Vás problematizují užívání BK.

1) archaičnost jazyka (nežádoucí atmosféra)	33 (35,9 %)
2) snížená srozumitelnost mnohých pasáží BK	87 (94,6 %)
3) užívání BK působí příliš konzervativně	12 (13 %)
4) užívání BK působí příliš elitářsky	8 (8,7 %)
5) čas BK je již pryč, nahradil ji ČEP ¹²
a i ten je již nahrazován novějšími překlady	16 (17,4 %)
6) církve by měla přizpůsobit své tradice i jazyk
současné době	29 (31,5 %)
7) jiné: (prosím doplňte)	
- 4 <i>neekumeničnost</i>	

¹² Český ekumenický překlad

- 23 1. *Na místě je mluvit o nesrozumitelnosti a zavádějícím konotacím. Používání kralického textu bez soustavného komentáře (tj. mimo biblickou hodinu) riskuje to, že text zůstane nepochopen nově přicházejícími - jak jsem se přesvědčil. 2. Kralický překlad je také méně přesný, než se obvykle soudí.*
- 33 *I pro BK platí, že překlad je jen překladem a proto i zúžením významu textu původního*
- 44 *nepřirozená dikce, člověk to prostě musí umět číst, ne vždy se daří*
- 53 *Archaický jazyk - ne však kvůli nežádoucí atmosféře, ale kvůli srozumitelnosti pojmů a jazyka (přechodníky!). Její nové podoby nedosahují její výstižnosti a přesnosti překladatelské ani českých pojmů.*
- 65 *Vinen je úpadek jazykových schopností našich současníků.*
- 87 *archaičnost jazyka (mnozí nerozumí, nespojují to s atmosférou)*

V hodnocení nedostatků Bible kralické zcela jednoznačně převládá názor, že její jazyk je současnému člověku nedostatečně srozumitelný. Zhruba třetina respondentů se domnívá, že by církev měla přizpůsobit své tradice i jazyk současné době. Pojem „současná doba“ však vzbuzuje určité negativní konotace, zvláště v souvislosti s jazykem. Objevují se rozličné pokusy překládat Písmo do jazyka a stylu dnešní mládeže. Proti tomuto jevu by se pravděpodobně ohradil sám Jan Blahoslav, který v Gramatice namítá: „...a to ještě v Zákoně Páně, kterýž ne k tomu vyložen jest do češtiny aby jej sobě toliko pohůnkové na pastvišti čtli, v něm sobě obyčejné mluvení majíce, ale více k tomu, aby v společném shromáždění lidí Boha bojících, rozličných stavův, s mnohou vážností jako nejvyššího císaře a pána všeho stvoření, vůle nebo práva, čten byl, a důstojně v uších jejich vzněl.“¹³ Blahoslav se v tomto bodě

¹³ Blahoslav, Grammatica česká 120b

rozchází také s dr. Martinem Lutherem, který pro svůj překlad do němčiny volil jazyk nižších vrstev. Avšak když kraličtí překládali Písmo, drželi zásadu, že vznešenost jazyka nemá být vyvýšena na úkor srozumitelnosti. Snad by i v dnešní době bylo možné nalézt vysoký literární styl, jenž by přitom byl plně srozumitelný všem vrstvám společnosti.

Z poznámek u otevřené odpovědi stojí za zmínku strohé: „neekumeničnost“. Přestože je Bible kralická neodmyslitelně konfesijně spjata s Jednotou bratrskou, byli to právě vlastenečtí jezuité, kteří si jí v mnohých ohledech velmi cenili. Dodnes je možné slyšet slovo uznání i z řad velmi konzervativních členů římskokatolické církve kupříkladu na adresu „kralických“ žalmů. Navíc, použito jako argument proti užívání Bible kralické, pak by bylo stejnou měrou třeba oklestit českobratrskou bohoslužbu i věrouku o všechna její specifika, neb právě tato specifika mohou být považována za podobně neekumenická. Pochopitelně užití Bible kralické při ekumenických bohoslužbách by mohlo být nevhodné a mohlo by vyznít jako zbytečná provokace.

Otázka č.9

Domníváte se, že BK zůstane v církvi přítomná i v budoucnu? Pokud ano, tak ve kterých oblastech (z hlediska jejího užívání faráři)? Zaškrtněte prosím všechny vhodné odpovědi:

1) BK zřejmě časem z živého užívání v církvi téměř beze zbytku zmizí	23 (25 %)
2) BK se udrží v oblasti homiletiky	60 (65,2 %)
3) BK se udrží v oblasti katecheze	17 (18,5 %)
4) BK se udrží v oblasti liturgie	45 (48,9 %)
5) BK se udrží v oblasti pastorače	25 (27,2 %)

6) BK se udrží v jiné oblasti (prosím doplňte):

- 15 *I jako pracovní text při práci s biblickým textem*
- 23 *BK zůstane jako důležité pouto s všeobecnou církví všech věků. Bude se užívat zvláště při slavnostních výročních bohoslužbách a při svátcích připomínajících historické osobnosti (Jan Hus, Jeroným, Komenský). Význam BK bude nicméně oslaben.*
- 33 *Je to výborný překlad, tedy všude tam, kde se s Písmem pracuje*
- 46 *Výplň v knihovně*
- 50 *příležitostný citát, srovnání překladů, odkaz na tradici*
- 62 *Třeba ty výkladové poznámky...*
- 65 *Pro osobní růst ve víře.*

- 68 *udrží se jako pracovní text a v různých oblastech farářské práce bude užíván spíše vyjimečně a příležitostně*

Více jak polovina respondentů dle očekávání soudí, že se Bible kralická udrží v oblasti homiletiky. Necelá polovina pak přidává oblast liturgie. Ve zbylých oblastech vidí užívání této verze Písma jako perspektivní zhruba čtvrtina respondentů. Nejhuř dopadla oblast katecheze s necelými 20% hlasů. Při důkladném pozorování jednotlivých vyplněných dotazníků bylo možné sledovat zajímavý jev. Nejedna z respondentů sice Bibli kralickou nepoužíval, ale byl poměrně optimistický, co se její budoucnosti týče. Naopak někteří z těch, kteří ji hojně užívají, očekávají její postupné vymizení z církevního prostoru. Z odpovědí lze také usoudit, že ti, kdo vybrali hned první možnost, tedy že Bible kralická časem beze zbytku zmizí z živého užívání, již z dalších možností žádnou další nevybrali. To se týká čtvrtiny všech respondentů, kteří budoucnost Bible kralické vidí černě. Tři čtvrtiny dotázaných jí dávají šanci.

V poznámkách čteme, že zřejmě svou roli bude hrát při srovnávání překladů, při práci s biblickými texty, a výkladové poznámky mohou stále sloužit jako komentář. Zůstane také přítomna v církevních dějinách jako jejich nedílná součást.

1.2.3 Otázky třetí kategorie

Otázka č.10

Ke kterému seniorátu patří váš sbor?

1) Pražský seniorát	17 (18,5%) ¹⁴	ano 15	ne 2 ¹⁵
2) Poděbradský seniorát	3 (3,3%)	ano 2	ne 1
3) Jihočeský seniorát	3 (3,3%)	ano 0	ne 3
4) Západočeský seniorát	6 (6,5%)	ano 5	ne 1
5) Ústecký seniorát	6 (6,5%)	ano 3	ne 3
6) Liberecký seniorát	3 (3,3%)	ano 3	ne 0
7) Královéhradecký seniorát	6 (6,5%)	ano 4	ne 2
8) Chrudimský seniorát	9 (9,8%)	ano 8	ne 1
9) Poličský seniorát	5 (5,4%)	ano 2	ne 3
10) Horácký seniorát	6 (6,5%)	ano 3	ne 3
11) Brněnský seniorát	9 (9,8%)	ano 6	ne 3
12) Východomoravský seniorát	10 (10,9%)	ano 6	ne 4
13) Moravskoslezský seniorát	5 (5,4%)	ano 1	ne 4
14) Ochránovský seniorát	4 (4,3%)	ano 2	ne 2

Poněkud překvapivé výsledky přineslo srovnání popularity Bible kralické dle jednotlivých seniorátů. Je zde samozřejmě zásadní problém a to takový, že užívání Bible kralické závisí především na osobnosti faráře či farářky a vzhledem k jejich pravidelné migraci nemusí být vypovídající hodnota těchto výsledků až tak vysoká. Přesto lze vynést několik základních soudů. Na Moravě je poměr uživatelů Bible kralické daleko méně příznivý, než v Pražském seniorátu. Obecně se zdá a odpovědi na následující otázku tento trend potvrzují, že oproti očekávání se Bible kralická mnohem více užívá ve

¹⁴ Faktické a procentuální zastoupení

¹⁵ Počty respondentů dle rozdělení na pravidelné uživatele Bible kralické (ano) a na ty, kteří ji ke své práci pravidelně neužívají (ne) – viz poznámky k metodice.

velkých městech. Na vesnicích a celkově na venkově, tedy v sídlech, která bývají v některých ohledech označována za konzervativnější, se podle všeho Bible kralická už tolik neuzívá. Nicméně znovu připomínám, že výsledky mohou být zkreslené a zdaleka neodpověděli všichni faráři.

Ve Chrudimském a Západočeském seniorátu byl počet uživatelů Bible kralické také velmi vysoký, oproti seniorátu Jihočeskému, ze kterého neodpověděl kladně nikdo. Zvláště působí poměr mezi faráři seniorátu Ochranovského, kde bylo očekávání největšího počtu příznivců Bible kralické zklamáno polovičním skóre.

Otázka č.11

Který druh sídla nejlépe odpovídá tomu, ve kterém se nachází váš sbor:

1) vesnice (do 2 000 obyvatel)	23 (25%)	ano 14	ne 9 ¹⁶
2) malé město (do 10 000 obyvatel)	17 (18,5%)	ano 11	ne 6
3) větší město (od 10 000 obyvatel)	33 (35,9%)	ano 20	ne 13
4) velkoměsto (od 100 000 obyvatel)	19 (20,7%)	ano 15	ne 4

Navzdory tomu, že přišli výsledky ve srovnatelném množství ze všech druhů sídel, trvá stejný metodologický problém jako v předchozí otázce. Faráři se často stěhují a své návyky zpravidla příliš nemění. Výrazný rozdíl mezi užíváním Bible kralické ve velkoměstech a zbytku sídel je však znovu patrný.

¹⁶ viz poznámka č. 15

Otázka č.12

Do jaké věkové skupiny patříte?¹⁷

1) 39 a níže	20 (22%)	ano 9	ne 11 ¹⁸
2) 40-49	29 (31,9%)	ano 14	ne 15
3) 50-59	27 (29,7%)	ano 23	ne 4
4) 60-69	15 (16,5%)	ano 13	ne 2
5) 70-79	0		
6) 80 a výše	0		

Generační srovnání výsledků nepřineslo žádná velká překvapení. Zatímco generace farářů a farářek od 50 let výše používá Bibli kralickou často, z těch mladších ji užívá necelá polovina. Zajímavé však bylo sledovat větší vyhraněnost mladších generací. Zatímco jedni odmítají Bibli kralickou celkem rezolutně a jsou skeptičtí ohledně její budoucnosti, druzí, kteří ji pravidelně užívají, zase vidí její budoucnost světle. Tyto tendence, ač se neprojeví u všech mladších dotazovaných, v zásadě převažovaly.

¹⁷ Přišlo 91 odpovědí

1.3 Shrnutí

Oproti očekávání je Bible kralická v Českobratrské církvi evangelické stále poměrně silně přítomna a to někdy v nečekaných podobách. Její přesto nepopiratelný ústup je u mladších respondentů provázen zvláštním jevem, kdy jedni ji celou odmítají jako zastaralou, kdežto druzí ji užívají tam, kde je to možné. Nejvíce je užívána při přípravách kázání a ceněné jsou její komentáře. Shoda panuje v názoru, že je dnešnímu člověku málo srozumitelná a výhledy do budoucna ohledně jejího užívání se pohybují od velmi skeptických až po ty optimistické. Zdá se, že se s ní můžeme při bohoslužbách setkat spíše ve velkoměstech, než na vesnicích a zejména u starší generace farářů.

2. Bible kralická a její význam pro český jazyk

„Řeč považujeme jako dar boží, kterého nás pozbaviti člověk práva nemá. Od řeči některého národu visí jeho poctivost, jeho štěstí a sláva; národ, který sobě svou vlastní řeč váží a miluje, stojí v poctivosti před jinými národy a prokvítá utěšeně ve všelikém umění a známostech, ozdobuje se pěknými a vlídnými mravy, život jeho bývá svobodný a šťastný...“¹⁹

V této kapitole se nejdříve pokusím popsat okolnosti vzniku Bible kralické a některé její charakteristické rysy (například teologie překladu a poznámkového aparátu). Poté ji představím jako jeden z nejdůležitějších vrcholů tradice, jejíž základ položili již solušští bratři Konstantin a Metoděj. Právě jejich poselství provází český národ nepřetržitě od příchodu křesťanství až do dnešních dnů.

2.1 Vznik Bible kralické

Před popisem okolností vzniku Bible kralické uvedme nejprve na scénu Jednotu bratrskou, v jejímž prostředí vznikla. Domnívám se, že Bible kralická není pouhým produktem „své“ doby, jakýmsi náhlým vzplanutím. Naopak jsem přesvědčený o tom, že Bible kralická je vrcholným plodem dlouhodobého úsilí. Je odpovědí na naléhavou potřebu mít v českém jazykovém (a náboženském) prostředí dílo takové hodnoty. Začnu proto vznikem Jednoty bratrské a od kapitoly 2.2 daný kontext ještě rozšířím.

¹⁹ Kollár, Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči

2.1.1 Počátky Jednoty

Je s podivem, že Bible kralická, dílo takové literární hodnoty, vznikala v prostředí Jednoty bratrské, která byla prakticky celou dobu své existence zakázaná, a fáze relativního klidu střídaly fáze jejího pronásledování.

Počátky Jednoty jsou spjaty s několika jmény. Jako prvního zmíním utrakvistického kněze Jana Rokycanu (1396-1471), který kázal v Týnském chrámu. Kritizoval mravní úpadek církve římské, nicméně nešetřil ani kritikou do vlastních řad.²⁰ Ve svých posluchačích vyvolal pochyby o platnosti svátostí vysluhovaných kněžími žijícími v hříchu. Mezi husity měl takovou autoritu, že ho zemský sněm zvolil za pražského arcibiskupa (v roce 1435)²¹, nicméně papež tuto volbu nepotvrdil. Skupina Rokycanových posluchačů vedená jeho synovcem Řehořem naslouchala ještě jednomu muži, který bývá v souvislosti s počátky Jednoty nejčastěji zmiňován, Petru Chelčickému.

Kritický hlas Petra Chelčického padl na úrodnou půdu především mezi těmi, kteří byli zklamáni z rozporů uvnitř husitského hnutí a z neustálého válčení. Husitská revolta nepřinesla Boží království na zemi a naděje na důslednou obrodu společnosti podle Písma zvolna pohasínala. Do této situace přináší Petr Chelčický radikální výklad Ježíšova kázání na hoře a vyzdvihuje cestu nenásilí jako jedinou hodnou následování. Přestože se cítil býti součástí hnutí následujícího odkaz mistra Jana Husa, nikdy se nesmířil s tím, že se husité chopili zbraní, aby bránili zákon Kristův.²² Křesťané svůj boj nemají vést pomocí zbraní a už vůbec ne proti jiným lidem, jak praví apoštol Pavel v epištole do Efezu.²³

Pro první generace Jednoty bratrské byl důležitý ještě jeden bod učení Chelčického. Byl to jeho odpor ke státní moci, která je sice nutná, aby svět

²⁰ Landová, str. 30 a 31

²¹ Říčan, str. 22

²² Říčan, str. 31

²³ Ef 6,13

nebyl vržen do chaosu a naprosté války všech proti všem, ale aby jakýsi řád uchovala, stejně se vrchnost musí uchýlovat k násilí, nemluvě o tom, že žije na úkor ostatních. Mezi křesťany by žádná vrchnost být neměla a rozdělení společnosti do tří stavů rozhodně není od Boha. Tyto postoje se později do fungování Jednoty promítaly tak, že chtěl-li se k Jednotě přidat šlechtic, musel se napřed vzdát svého stavu, protože v Jednotě si měli být všichni rovni, stejně jako před Bohem. Důležité je zmínit, že přímí posluchači Chelčického ještě sami sebe Jednotou bratrskou nenazývali. Původně to byly jen menší skupinky lidí podobně smýšlejících, či sdílejících přímo jeho myšlenky. Ti toužíce po životě v souladu s Písmem stahovali se do ústraní daleko od veřejného dění, aby nebyli zkaženou společností rozptylováni a pokoušeni. Takovým důležitým centrem se mezi lety 1457-1458 stává Kunvald,²⁴ a teprve tam zakládá Jednotu bratrskou jako takovou bratr Řehoř, který již po dlouhou dobu objížděl jednotlivé skupinky bratří a sester rozptýlených po Českých zemích.

2.1.2 Proměna Jednoty

Vraťme se však ještě do 90. let 15. století, kdy Jednota prochází vnitřní proměnou. Do té doby v jejím vedení převládaly názory, že by měla Jednota zůstat co možná uzavřena vlivům okolní společnosti a úplně odmítala jakýkoli podíl na státní moci, následujíc tak odkaz bratra Řehoře a Petra Chelčického.²⁵ Podezíravost vůči vzdělání byla rovněž silně přítomna. Jednota tak byla často označována za sektu dokonce i mezi utrakvisty. Král dvojího lidu, Jiří z Poděbrad, Jednotu pronásledoval, aby nikdo nemohl tvrdit, že na svém území toleruje sektáře a nedrží tak Basilejská kompaktáta, povolující jen utrakvismus.²⁶ Ke změně orientace Jednoty dochází pod vlivem Lukáše

²⁴ Říčan, str. 37

²⁵ Marvan, str. 172

²⁶ Utrakvismus byl navíc chápán jako legitimní součást římské církve, kdežto Jednota bratrská byla brána jako sekta, jejíž působení může ohrozit celou společnost.

Pražského, který nebyl bezhlavě kritický vůči všemu „římskému“. Studoval na pražské universitě a dobře znal učení církevních otců, jakož i metody scholastiků. Když vstoupil do Jednoty, postavil se na stranu jejího progresivnějšího křídla, které se nebálo čerpat z toho, co bylo užitečné v učení jiných církví a proudů. Další vzpruhou pro Jednotu byl počátek světové reformace vedený Martinem Lutherem. Ač se zprvu bratři ostýchali navázat vřelý vztah s učení doktora Luthera obávající se odklonu od vlastních tradic, zanedlouho Lutherovi myšlenky našly své příznivce v bratrských řadách. Oslaben byl mimo jiné také odpor ke světské moci, která měla být od církve přísně oddělena. Tento důraz tak nabývá podstatně přívětivější podoby, kdy se šlechta na jednu stranu nemusela vzdát svého postavení, aby mohla do Jednoty vstoupit, ale na druhou stranu v rámci Jednoty si byli s neurozenými bratřími rovni. Rozpory uvnitř Jednoty se tak řešily na jiné úrovni, než mimo ni. V ohledu narušování feudálních struktur a v ohledu lidskoprávním Jednota bratrská dalece předběhla svou dobu, neboť luterství takový přístup neznalo a naopak se o rozdělení společnosti do jednotlivých stavů opíralo.

Přestože některé kruhy Jednoty nepovažovaly vzdělání za nikterak nutné ještě na počátku 16. století, mnoho bratří bylo vysláno na studia do zahraničí a postupně tak vyrůstá generace bratří mimořádně nadaných a vzdělaných. Nejvýznamnější osobností mezi nimi byl jistě Jan Blahoslav. Theolog, překladatel Nového zákona, pedagog, humanista a biskup Jednoty bratrské Jan Blahoslav žil v letech 1523-1571. V mládí studoval na zahraničních universitách (mimo jiné i ve Vitemberku, kde poznal Martina Luthera, více ho však zřejmě zaujal Filip Melancton)²⁷ a jasně si uvědomoval, že vzdělání je základním kamenem k zodpovědnému spravování křesťanské obce, i společnosti jako takové. Na studia do zahraničí proto vyslal mnoho mladých

²⁷ Říčan str.220

bratří, kteří po jeho smrti přeloží Starý zákon z hebrejštiny a dají tak vzniknout šestidílné Bibli kralické.

2.1.3 Blahoslavův Nový zákon

Jakkoli Jan Blahoslav vynikal v mnohých směrech, pro tuto práci je nejpodstatnější jeho překlad Nového Zákona, na kterém dlouho pracoval. Po vzoru představitelů protestantského humanismu jal se Blahoslav překládat Nový zákon z původních jazyků²⁸. Do té doby byla jedinou oficiální předlohou Jeronýmova Vulgáta, tedy latinský překlad Bible. Ta byla církví schválena jako pravověrná a když už vznikla potřeba překládat do národních jazyků, muselo se vycházet z ní. V tomto bodě se ukazuje odluka Jednoty bratrské od Říma jako pozitivní, neboť kromě pronásledování přinášela na druhou stranu notnou dávku duchovní a ideové svobody. Jednota se již nemusela zdráhat porušit tradice a příkazy Říma, ale tato vzpoura proti němu se odehrává zásadně na rovině duchovní.²⁹ Blahoslav tedy zřejmě překládal jednak z Erasmova vydání řeckého zákona, jednak z řecko-latinské edice Mikuláše Barbiria. Přihlížel také velkou měrou ke starším českým překladatelským tradicím, nejspíše k Bibli benátské, Bibli Melantrichově, Bibli kněze Beneše Optáta a samozřejmě ke starším bratrským překladům.³⁰

Je nutné také zmínit, že v 16. století sice existovalo více vrstev jazyka (trochu jinak se mluvilo na vesnici, jinak v kostele a jinak mluvila vrchnost, nemluvě o dialektech), ale neexistovala kodifikovaná podoba spisovného jazyka. Podobně jako i v jiných zemích, se tak stává jazyk Bible, přeložené do národního jazyka, prvním milníkem k cestě za jednotným spisovným jazykem.

²⁸ O předlohách, které měl Blahoslav k dispozici, se stále vede debata, stejně jako o tom, zda skutečně překládal, či zda „pouze“ důsledně revidoval starší české překlady. Srov. J. Just, *Biblický humanismus Jana Blahoslava*

²⁹ Marvan, str. 172 a 175

³⁰ R. Dittmann, *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*

Ne jinak tomu bylo kupříkladu v Německých zemích, kde měla snad každá z nich svůj vlastní dialekt a Dr. Martin Luther svým překladem Písma do němčiny položil základ spisovnému německému jazyku.³¹

Bylo tedy dobrým zvykem, vedle samotného překladu Bible vydat také gramatiku, dle které byla překládána. Blahoslav k těm doposud vydaným přihlíží, doplňuje je a komentuje ve své Gramatice České. Jeho překladatelské stanovisko, že jazyk Písma svatého musí býti vytříbený, čistý a vysokého stylu, ale pochopitelně také dobře srozumitelný, pomáhá nejen ke vzniku literárního klenotu, jakým je Bible kralická, ale také k uchování češtiny ve své vznešenosti, jež oslovuje samo nitro lidské duše a stává se jedinečným prožitkem. O tom svědčí i tisíce lidí oslovených Biblí kralickou daleko za hranicemi Jednoty (zejména slovenští evangelíci). Blahoslav svou Gramatiku psal ale hlavně pro potřeby svých bratří, kterým ji určil jako pomůcku při překládání i při psaní v češtině jako takovém.

2.1.4 Bible kralická

Už jsem zmínil, že mnohé mládence Blahoslav vysílal na studia do zahraničí. Ti po jeho smrti navazují na jeho dílo a překládají Starý zákon z hebrejštiny³² držíce se právě jeho zásad obsažených v Gramatice. Překlad vycházel postupně po dílech a tak teprve v 90. letech 16. století vychází kompletní opoznámkovaná šestidílná Bible kralická s Blahoslavovým překladem Nového zákona jakožto posledním, šestým dílem. Nazývána je kralickou, protože byla tištěna v Kralicích na jižní Moravě. Kralická tiskárna však byla do roku 1578 umístěna v Ivančicích a založil ji tam právě Jan Blahoslav.³³ Kvůli

³¹ Marvan, str. 159

³² O předlohách, které kraličtí měli k dispozici, se vede diskuze. Shoda panuje v názoru, že vycházeli z Polygloty antverpské (více Dittmann 91 a 92).

³³ T. Knoz, *Kralice v době Žerotínů a zdejší ediční centrum Českých bratří* (Za kralickou do Kralic)

nepříznivým podmínkám a nebezpečí zásahu ze strany olomouckého biskupa byla tiskárna přemístěna do Kralic, bezpečnější lokality na panství Žerotínů. Je pozoruhodné, avšak pro český národ vcelku typické, že díla takového významu vznikají v prostředí emigrace (a to i té vnitřní, duchovní).

Jednota bratrská byla pronásledována od samého počátku své existence a to jak katolíky, tak i utrakvisty (viz pozn. pod čarou č.25). Opatřením českých králů proti Jednotě byl takzvaný Svatojakubský mandát, který byl vydán v roce 1508 za vlády Vladislava Jagellonského. Tento mandát přikazoval zavírání sborů a pronásledování duchovních i učitelů Jednoty, ti měli být obráceni na pravou víru.³⁴ Nařizoval také pálit knihy, které Jednota tiskla. Tento mandát byl mnohokrát českými králi obnovován v průběhu necelých 100 let od svého vydání. Naposledy ho obnovil Rudolf II. na počátku 17. století.

Po celé 16. století povážlivě roste napětí mezi příslušníky církve římskokatolické, utrakvisty a Jednotou bratrskou (nemluvě o luteránech a reformovaných), i uvnitř těchto skupin samotných. Po nástupu Habsburka Ferdinanda I. na český trůn a po koncilu v Tridentu, prudce roste rekatolizační úsilí u nás představované především řádem Tovaryšstva Ježíšova přišedším na naše území roku 1556. O tom, že působení jezuitů bylo zřejmě od začátku poměrně úspěšné a bylo pomyslným trnem v oku nekatolíkům, svědčí i to, že se začátkem stavovského povstání po třetí Pražské defenestraci roku 1618 byli z českých zemí vyhnáni. Byli to však právě někteří jezuité, kteří později v boji za přežití Bible kralické i češtiny samotné sehraji důležitou roli.³⁵

³⁴ Říčan, str. 106

³⁵ Marvan, str. 265

2.1.5 Theologie Bible kralické

O tom, že je kralický překlad konfesně vyhraněný, zřejmě nemůže být sebemenších pochyb. Kromě samotného překladu se jedná hlavně o komentáře, které však kraličtí považovali za součást překladu, jen s nimi byl překlad kompletní. J. B. Souček ve své práci *Theologie výkladů kralické šestidílky* píše, že „*kralické výklady jsou nesený theologií velmi určitou, vyhraněnou a přesně formulovanou*“³⁶ a to sice v nejdůležitějších bodech kalvinistickou.³⁷ K podobným závěrům dochází také Jan Roskovec ve svém příspěvku „Jak kraličtí vykládají Nový zákon“, který vyšel v rámci sborníku „Za kralickou do Kralic“ ke čtyřstému výročí posledního vydání Bible kralické v roce 1613.

Oproti kalvinismu byl vztah Jednoty k luterství od počátku problematický. Na jednu stranu můžeme sledovat nadšení z toho, že někdo další dal ve světě českým kacířům za pravdu, na druhou stranu panovala obezřetnost a obavy, aby cizí nauky neodvlekly Jednotu z její původní cesty. Mravně morální způsob života s důrazem na hlubokou osobní zbožnost a kázeň provázel Jednotu od jejího počátku, zatímco Lutherovo učení zavánělo mravní laxností a spása přijatá pouhou vírou zdála se býti příliš lacinou. Kalvinismus byl naopak rozumnou syntézou starých tradic Jednoty a myšlenek nových, reforemací zažehnutých.³⁸

³⁶ Souček, str. 133

³⁷ Ke článku prof. Jana Hellera „Teologie Kralické bible“ ve sborníku „Česká Bible v dějinách evropské kultury“ dodává prof. Milan Balabán, že: „*Pokud zahrneme pouze kategorii myšlení, můžeme říci, že je zde dost výrazná orientace reformovaná (kalvínská), ale jsou i jiné kategorie – kategorie citění, zkušenosti (připomenutá Hellerem). Sám pro sebe bych to – hodně nahrubo – formuloval tak, že Kraličtí mysleli kalvínsky, ale cítili lutersky.*“ str. 87

³⁸ Souček str. 135

2.1.6 Bible kralická dnes

Lze říci, že překladatelé Bible do modernějšího jazyka (ČEP³⁹, KMS⁴⁰, B21⁴¹, Nová bible kralická, Žilkův překlad, ČSP⁴²) vesměs všechny přihlížejí k Bibli kralické jakožto starší překladatelské tradici (existuje i vícero překladů v rámci církve římskokatolické, ale nakolik také přihlížejí k Bibli kralické, mi není známo). KMS, ČSP, B21 a Nová bible kralická pocházejí z evangelikálního prostředí a jejich snahou je většinou předložit českému čtenáři srozumitelný text důsledně přeložený z původních jazyků.

Snad s výjimkou Českého studijního překladu, který je určen především pro odborné potřeby studentů bohosloví, argumentují všechny potřebou aktualizovat biblický text do moderní podoby jazyka, mimo jiné také z misijních důvodů. Zpochybněna tak byla srozumitelnost nejen Bible kralické, což by se dalo pochopit, ale také ČEPu. Je však Bible kralická (o ČEPu nemluvě, ten je dodnes dobře srozumitelný a domnívám se, že těmto evangelikálním kruhům spíše vadí metoda, kterou překladatelé pro svou práci zvolili) skutečně zcela nesrozumitelná a zavádějící, jak soudí autor těchto slov: *„žel, její jazyk je pro dnešního (nejen nezasvěceného) čtenáře již častokrát zcela nesrozumitelný, někdy i přímo zavádějící.“*⁴³ Dovolím si tomuto tvrzení oponovat. Je totiž ohromný rozdíl mezi tím, že se nějaké tvary či slovní spojení již nepoužívají, a že jim již není rozumět. Soudíce, že se například přechodníky dnes již nepoužívají, můžeme o nich skutečně prohlásit, že jim není rozumět, aniž bychom si pletli pojmy s dojmy? Genitivní vazby adjektiv ve funkci přívlastku neshodného, jako je například anděl Páně, jsou i přes svou

³⁹ Český ekumenický překlad

⁴⁰ Nová smlouva (zkratka KMS znamená Křesťanskou misijní společnost, která překlad vydala)

⁴¹ Překlad 21. století

⁴² Český studijní překlad

⁴³ [online] 8.6.2016 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z:

<http://bible21.cz/wp-content/uploads/2012/05/BKprezentaceprobiblickyseminar.ps128.pdf>

nepochybnou archaičnost dle mého názoru plně srozumitelné. Minimálně v některých prostředích (jako je Českobratrská církev evangelická) se totiž užívají hojně dodnes (stůl Páně, večeře Páně, modlitba Páně). Sníženou srozumitelnost některých pasáží Bible kralické bych připustil spíše na místech, která autor článku označuje za „zavádějící“⁴⁴ a to kupříkladu nejčastěji omílaná slova „ostříhati“ či „děvka Boží“, neboť se domnívám, že i podprůměrně inteligentnímu čtenáři z kontextu dojde, že se na těchto místech nehovoří o návštěvě kadeřnice, ani o Boží prostitutce. Čtenářovým problémem tedy zřejmě není, že by byl v porozumění textu zaveden na scestí, ale že bez podrobnějšího zkoumání čtenář nezná význam, který slovo neslo v době vzniku překladu. Nesrozumitelná je běžnému čtenáři například latina, ale ne čeština Bible kralické. Ta pro plné porozumění zpravidla vyžaduje jen více času, úsilí a soustředěnosti, než běžný text.

Projekt B21 původně vznikl jakožto pokus převést Bibli kralickou do moderního jazyka, aby zůstaly zachovány její přednosti, ale byla snadno srozumitelná současnému čtenáři (tento projekt dnes známe pod názvem Nová bible kralická a zůstal nedokončen). Poté, co autoři projektu narazily na některé podstatné problémy, rozhodli se vytvořit zcela nový překlad (B21) z původních jazyků, který by přihlížel také k překladu Bible kralické. Překlad 21. století měl být svým jazykem přístupnější dnešnímu mladému čtenáři, než ČEP, ale na to, že se u mnohých pasáží tento cíl nepodařil naplnit (a na řadu dalších úskalí tohoto překladu), upozorňuje novozákonník Jan Roskovec Th.D v rozhovoru pro Lidovky.cz.⁴⁵ Dalším výrokem, který považuji v souvislosti s touto Bibli za nešťastný, jsou slova Lydie Kucové (rozhovor pro Rádio Praha

⁴⁴ Jakkoli však připouštím, že jsou v Bibli kralické i slova, která se tak dlouho nepoužívají, že jejich význam dnes lze vyčísti snad jen ze starších slovníků. Není jich však zdaleka tolik, aby činily text nesrozumitelným. Ba jsou pravda i pasáže, které jsou hůře přístupné dnešnímu čtenáři a tak to není ten nejvhodnější překlad Bible pro běžné čtení (o to se přit nemohu).

⁴⁵ lidovky.cz. [online] 8.6.2016 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/lepsi-chudy-poctivec-nez-prolhany-pitomec-fjc-/kultura.aspx?c=A090420_154607_ln_kultura_bat

z roku 2009), která B21 buďto revidovala, nebo pouze recenzovala (v angličtině to není tak docela rozeznatelné, neboť sloveso *reviewed* nabízí oba významy): *“The advantage of this new Bible translation is that it is a translation into contemporary Czech. As you know, the last translation was done thirty years ago and the language has been constantly changing so young people and especially children, they don’t understand the language of thirty, forty years ago.”*⁴⁶

Takto formulovaná výpověď (ač to tak snad autorka nezamýšlela) by dotažena do důsledku znamenala, že žijeme v době, kdy vyrostla generace mladých lidí, kteří nejsou víc, než pologramotní primitivové bez naděje a nároku na střední (s maturitou z češtiny), nebo vyšší vzdělání, jelikož nerozumí češtině staré čtyřicet let. Navíc o tom, že je B21 přístupnější dětem, než ČEP by se daly vésti spory.

Dalším projektem, který se částečně vymezuje vůči Bibli kralické jakožto zastaralé i vůči ČEPu, jakožto málo doslovnému překladu, je KMS – Nová smlouva. Kritický pohled na ni přináší paní doktorka Přecechtělová, která důsledným přezkoumáním Nového zákona v překladu Nové smlouvy došla k závěru, že zdaleka nenaplnuje popis uvedený v předmluvách (kupř. že jde o překlad doslovný).⁴⁷

Posledními odstavci (které vyjadřují můj osobní názor a uznávám, že místy poněkud ostře) ale nechci úplně shodit úsilí a dobrý záměr překladatelů. Mnozí se o nových překladech vyjádřili naopak velice kladně a dříve nebo později vznikne naléhavá potřeba nového překladu (i kvůli novým objevům v oblasti

⁴⁶ Radio Praha. *Český rozhlas*. [online]. 8.6.2016 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z: <http://www.radio.cz/en/section/special/the-bible-21st-century-translation>

Pro jistotu uvádím svůj pracovní překlad: „Výhodou tohoto nového překladu Bible je, že je to překlad do současné češtiny. Jak víte, poslední překlad byl vytvořen před třiceti lety a jazyk se neustále proměňuje, takže mladí lidé a zvláště děti, nerozumějí jazyku třicet, čtyřicet let starému.“

⁴⁷ M. Přecechtělová, *EPITOAYTO – Sborník k pětadesátinám Petra Pokorného* Praha 1998 Mlýn ISBN 80-902296-1-1

textových variant či novým překladatelským postupům). Ten by však měl vzniknout za spolupráce těch nejkompentnějších odborníků své generace, a postup při překládání by se měl důsledně držet předem jasně stanovené metody (což u většiny nových překladů z evangelikálního prostředí chybí). Zároveň není od věci reálně zhodnotit možnosti a meze překladu jako takového, neboť každý překlad je také interpretací. ČEP zvolil metodu volnějšího překladu, což znamená, že lepší „srozumitelnosti“ (resp. čtivosti) je dosaženo na úkor doslovnosti. Zdá se, že je to jediná možná cesta, jak aktualizovat biblický text, chceme-li, aby byl psán moderní češtinou. Bible kralická do velké míry zachovává slovosled původních jazyků, který se však v průběhu staletí v češtině značně změnil. Překážkou doslovnému překladu je také fakt, že výrazové prostředky moderní češtiny a koiné jsou zkrátka velice odlišné a tak musí čeština některé výpovědi (především slovesa) opsat jinak, někdy složitěji. Překladatel se musí také mnohdy rozhodovat, jak přeloží slovo nabízející velkou šíři významů.⁴⁸ Závěrem tedy je, že považovat jakýkoli překlad za „doslovný“ je minimálně problematické.

⁴⁸ Těchto úskalí (zřejmě oproti těm KMS) jsou si naštěstí překladatelé B21 dobře vědomi.

2.2 Tradice dvou bratří

Tradice, jejíž základy položili bratři Konstantin a Metoděj, žije svým tu explicitním, tu ponorným proudem. V předchozí kapitole jsem se zabýval historií vzniku Bible kralické, v této kapitole bych rád nastínil její kontinuitu s tradicí konstantino-metodějskou. V roce 2013 jsme oslavili hned několik významných výročí. Českobratrská církev evangelická slavila 400 let od posledního vydání Bible kralické, církev Římskokatolická slavila 1150 let od příchodu Konstantina a Metoděje na Velkou Moravu a církev Československá husitská započala první z Husovských oslav, připravujíc se na největší slavnosti v roce 2015. Přestože jednotlivé církve při přípravě oslav do jisté míry spolupracovaly, navenek se až na výjimky zdálo, že jsou to soukromá výročí, která se příliš netýkají ostatních, ani zbytku národa. Byla to zvláštní příležitost zamyslet se nad tím, co mají tyto připomínané události společného.

V této kapitole budu převážně vycházet ze své dřívější práce s názvem „Odkaz soluňských bratří a tisíciletí nositelé jejich myšlenek“, kterou jsem napsal v roce 2013 do literárně-historické soutěže pro střední školy, vyhlášené Ministerstvem školství a Arcibiskupstvím Pražským „Cesta dvou bratří“. Budu z ní také některé důležité pasáže citovat.

2.2.1 Proglas jako pobídka k lingvo-empatii⁴⁹

Když na žádost knížete Rostislava přišli v roce 863 na Velkou Moravu Konstantin s Metodějem, aby zvěstovali křesťanskou víru v jazyce srozumitelném, čekal je nelehký úkol. *„Zprvu se potýkali se zmatkem, který měla na svědomí kulturní i náboženská různorodost. Rozličné liturgické a církevně-právní praktiky předchozích věrozvěstů se na Velké Moravě mísily s*

⁴⁹ Terminologie převzata od prof. Jiřího Marvana, srov. *Jazyk - jeho český příběh – malý průvodce cestami české lingvoekologie*

*původním pohanstvím. Konstantinovi a Metodějovi se podařilo vytvořit mešní rítus, který si zachovával byzantskou podobu, byl ovšem obohacen prvky západní liturgie. Můžeme tak Velkou Moravu vnímat jako prostor, kde se od počátků kultury východu a západu střetávaly a kde mezi nimi vznikaly mosty.*⁵⁰

Díky nevídané vzdělanosti Konstantina Filosofova, jeho lingvistickým schopnostem, ale především díky jeho citu pro jazyk (lingvoempatii), podařilo se vytvořit hlaholici, písmo, které si tehdejší Slované záhy osvojili. Konstantin věděl, že „*nahé jsou všechny národy bez knih*“.⁵¹ Pojem „knihy“ používá ve významu „Písmo svaté“, apeluje však na to, aby bylo v jazyce srozumitelném, respektive aby „*slyšice slovo cizím jazykem, neslyšeli je jak hlas zvonce měděného*“.⁵² Konstantin si dobře uvědomuje, že lidská duše vyrůstá v prostředí své lingvosféry. Má-li tedy Písmo svaté skutečně promluvit do duše, musí hovořit jazykem přirozeným, jazykem mateřským. Ke stejnému závěru dojdou mnozí křesťanští misionáři až o staletí později (a překládají Písmo svaté Eskymákům). Od odborníků zabývajících se Proglasem pak můžeme slyšet, že: „*v žádné literatuře té doby a ještě dlouho po ní nenacházíme podobného vášnivého apelu k národu, aby dbal o knihy ve své řeči*“.⁵³

Zmínili jsme lidskou lingvosféru, jazykové životní prostředí, v němž člověk vyrůstá, v jehož rámci uvažuje i cítí. Aby se mohla lidská duše rozvíjet, je třeba lingvosféru kultivovat a rozvíjet, bavíme se pak o lingvoekologii. Gramotnost tento úkol nesmírně usnadňuje, není-li přímo jeho podmínkou a také ke gramotnosti Konstantin nabádá. Konstantin Filosof, oproti kněžím z francké říše, byl „náš“ člověk a svým zasazením o slovanský lingvoareál se stává prvním lingvoekologem. Jeho apel na péči o jazykové prostředí však záhy po

⁵⁰ Zeffart, Odkaz soluňských bratří a tisíciletí nositelé jejich myšlenek

⁵¹ Konstantin Filosof, Proglas

⁵² tamtéž

⁵³ Vašica, *Literární památky epochy velkomoravské 863-885*, str.38

smrti obou bratří upadá do zapomnění. Žije však svůj ponorný život⁵⁴ (kupříkladu v podobě kusých překladů Písma do aktuální podoby češtiny, či českých vpisků do latinských textů) a také se v nepřejícím latinsko-německém prostředí místy vynořuje a rebeluje proti cizojazyčnému útlaku. Rebeluje však svým typicky českým způsobem, vzpourou duchovní⁵⁵.

2.2.2 Starší nositelé Konstantinova odkazu

Za taková vynoření můžeme považovat mimo jiné sv. Vojtěcha (*Hospodine, pomiluj ny*), rozhodně však sv. Prokopa, který založil Sázavský klášter, kde byla sloužena slovanská liturgie (ač ne nadlouho). Snoubí se zde vliv západního klášterního způsobu života a slovanské liturgie. Problém nastává až s rozkolem církve v roce 1054, kdy situace přestává být koexistenci těchto vlivů nakloněná a roku 1097 jsou slovanští mniši vyhnáni.

Zde je na místě uvést další specifikum českého prostředí: „V odborné literatuře nalézáme domněnky, že si čeští kněží i přes zákaz církve staroslověnský překlad Písma sv. ústní formou předávali.⁵⁶ Tady narážíme na obrovský paradox. Ve východní církvi, kde byla staroslověnština ústředním liturgickým jazykem, došlo totiž k něčemu, co zcela zvrátilo její původní význam. Zatímco jednotlivé jazyky východních Slovanů se vyvíjely v průběhu času, psaná podoba staroslověnštiny zůstávala stejná. Postupně se tedy liturgie ve východní církvi čím dál tím víc vzdalovala jazyku prostých lidí. V konečném stádiu můžeme hovořit o úplném odcizení, kdy (staro)slověnština zkrátka přestala být národním jazykem. Pravoslavná církev z ní udělala mrtvý jazyk právě tím, že se jí zmocnila, stejně jako katolická církev latiny. Dokonce pak všemožně bránila překladům do modernějšího jazyka, což dokazuje nepochopení Konstantinova odkazu. Snad prvním rebelem z řad pravoslavných

⁵⁴ Vašica, *Bible v české kulturní tradici* str.8

⁵⁵ Marvan, str.175

⁵⁶ Vašica, tamtéž

učenců byl František Skaryna, který teprve v první polovině 16. století přepsal Bibli do svého rodného jazyka, tedy staroběloruštiny. Takto přeložené Písmo nechával tisknout v Praze (což jistě není náhoda). Svým myšlením předběhl východní Evropu, což dokládá i fakt, že Skarynovy knihy byly páleny (například v Moskvě) jako kacířské ještě dlouhá staletí po jeho smrti.⁵⁷

Přelomovým se pro češtinu stává především 14. století, ve kterém se začínají dostávat ke slovu národní jazyky. Velkou zásluhu na tom nesl projekt Karla IV., který z Prahy řídil prosazení moderních jazyků do světské sféry.⁵⁸ Tehdejší propojenost řádů společenských a církevních způsobila, že ani v církvi na sebe národní jazyky nenechaly dlouho čekat. V tomto období dochází k masivnímu obohacování jazyků o biblická slova, přísloví, rčení atd. Ty, ač pronikaly do každého jazyka svou vlastní cestou, máme v ekvivalentech dodnes společné v celém evropském lingvoareálu (viz kdo hledá, najde /*Seek and ye shall find*/, oko za oko /*an eye for an eye*/, host do domu, Bůh do domu /*Guest in the house, God in the house*/, kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá /*he who digs a pit for others, falls in himself*/, zakázané ovoce chutná nejlépe /*forbidden fruit tastes the sweetest*/, házení perel sviním /*throw pearls to swine*/ a mnohé další). Toto slovní i myšlenkové bohatství ale do jazyků přechází až s překlady Písma do národních jazyků. Nebyla to latina, honosící se funkcí sjednocovatelky Evropy, ale teprve jednotlivé řeči, skrze něž Bible hovořila do duší lidí a předala jim své hodnoty, které jsou dodnes neodmyslitelnou součástí našich evropských jazyků a zároveň se staly společnou pokladnicí Evropské kultury.⁵⁹ Proces je to nesmírně zajímavý, neboť aby si rčení vybojovalo své místo v nové řeči, muselo být prožito, zniterněno a až poté mohlo začít svůj nový život v rámci nového jazykového prostředí. Ještě dnes se stačí

⁵⁷ Zeffart, *Odkaz soluňských bratří a tisíciletí nositelé jejich myšlenek*

⁵⁸ Marvan, str. 165

⁵⁹ tamtéž

zaposlouchat a můžeme sledovat, jak často slýcháme tato úsloví, rčení, přísloví, ale i jednotlivá slova přejatá z Bible, v dnešní sekularizované společnosti (zvláště v té české, o které se tvrdí, že je ateistická). Bylo by užitečné sledovat, jakou měrou dochází k obdobnému jevu v oblastech, kam křesťanství teprve proniká. Řeč Bible ovlivnila jednotlivé národní jazyky do té míry, že si sepětí obou mnohdy ani neuvědomujeme. Na druhé straně však také každý jazyk (překlad) ovlivnil Bibli a lze tedy říci, že každý překlad Bible je její unikátní verzí. Námitka, že překladem trpí význam originálního textu, je jistě oprávněná, ale nezapomínejme, že jím také vznikají nové rozmanité souvislosti, bez nichž by svět křesťanství byl o mnoho chudší. Na tomto místě mi vytanula slova Kollárova (srov. 16. kapitola Života Konstantina – obhajoba slovenštiny jakožto liturgického jazyka): „*nebo sám Duch svatý ukázal se v rozdělení jazyků, aby tak každý jazyk vyznával Krista a každá řeč chválila Hospodina, jemuž budiž i nyní čest a sláva vzdávána*“⁶⁰ Také díky překladatelskému úsilí a jazykové empatii českých kněží, řeholníků a řeholnic, udrželo se skrze staletí církevní pojmosloví následujícím způsobem: „*polatinštění (i prostřednictvím němčiny) církve přineslo do jejího slovníku výrazy týkající se spíše technických a organizačních záležitostí např.: evangelista, kostel, apoštol, anjel, diábel, fara, farář, klášter, žalm, žaltář, kelich.*

Naopak slova přetrvávající ze slovenštiny (mnohá slova jsou s námi přítomna dodnes, termín staro-slovenština je tedy poněkud zavádějící) nesla ten nejhlubší duchovní obsah např.: duš, Hospodin, milosrdie, modliti se, molitva, naděje, nebeský, otpuščenje, spasenie, svatý apod.“⁶¹

⁶⁰ Kollár, Nedělní, svátečné a příležitostné kázně a řeči

⁶¹ B. Havránek, *Československá vlastivěda-Vývoj spisovného jazyka českého* str. 15 a 16

Na tomto příkladu je dobře znázorněno, že přes všechny své snahy latinizace zasáhla pouze vnější vrstvu jazyka. Naopak jazyková sféra vnitřní, niterná (tzv. endosféra⁶²) zůstala prakticky nedotčena (dodnes!).

Ve 14. století působí již řada kazatelů připravující půdu mistru Janu Husovi. Mezi nimi Jan Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova a Tomáš ze Štítného. Vyjma druhého zmíněného je spojuje živý zájem o češtinu, všechny tři pak snaha přiblížit Písmo lidem a na jeho základě proměňovat své životy. Nejdůležitější vliv na češtinu následujících století měl však mistr Jan Hus, a to přímo i nepřímou. Přímý vliv na češtinu měl skrze své dílo *O pravopisu českém*⁶³, kterým odstranil nepraktické spřežky a reformoval pravopis jako takový. V Betlémské kapli kázal zásadně v češtině a podílel se na překladu Písma. Jeho nepřímý, ale o to zásadnější vliv na češtinu plynul z jeho účasti při přípravě Dekretu kutnohorského, který znamenal odchod většiny cizinců z Karlovy university do zahraničí. Universita sice ztratila obrovské množství učenců světové úrovně, což ale na druhou stranu vedlo k jejímu počestění. Podobný efekt měla husitská revolta, kvůli které se české země dostaly do izolace. Na jednu stranu tím země trpěla, neboť se centra obchodu a kultury přesunula jinde, na druhou stranu tato izolace otevřela prostor k vzestupu češtiny. V tomto prostředí pak povstávají osobnosti, jako byl právě Petr Chelčický, duchovní otec Jednoty, ale o něco později také pozoruhodný muž Viktorin Kornel ze Všehrd (rovněž stoupenec Jednoty). Tento humanistický učenec překládal důležitá díla do češtiny (např. Jana Zlatoústého), aby: „*se jazyk náš český i tudy šířil, šlechtil a rozmáhal.*“⁶⁴ O své mateřštině soudil, že do ní lze přeložit jakoukoli řeckou i latinskou knihu, a že krásou i slovní zásobou se čeština hravě vyrovná latině, ale i řečtině. Upřímně však dodává, že jeho vztah

⁶² Marvan str. 14

⁶³ Tedy za předpokladu, že tento spis napsal skutečně Hus.

⁶⁴ Marvan, *Jazyk, jeho český příběh*, str. 112 přepis textu z předmluvy v: Kornel ze Všehrd, *Knihy o napravení padlého*

k rodné řeči může ovlivňovat jeho úsudek: „*leč bych se já, milostí jazyka svého pojat jsa, mýlil.*“⁶⁵ Právě vřelý vztah k češtině (a že jde o motiv iracionální, si dobře uvědomuje), jenž na sebe prozrazuje, ho vede k přesvědčení, že je mu potřebné se učit cizím jazykům, ale hovořiti a psáti bude česky. To také dokládají následující slova: „*A sami my ze všech národuov budem, kteříž svuoj jazyk přirozený, dobrý, ušlechtilý, rozumný, ozdobný, bohatý a hojný nám od Boha daný, potupíc, latinský nebo němecský, obojim nevděk, sobě k posměchu zdělávati budem? ...Ačkoli také bych mohl latině snad, jako jiní mně rovní, psáti – ale věda, že sem Čech, chci se latině učiti, ale česky i psáti i mluviti...*“⁶⁶ Viktorin Kornel ze Všehrd je si plně vědom jazykového prostředí, ve kterém žije a jelikož o sobě ví, že je Čech, považuje to za jakýsi milý závazek mluvit a psát česky. Nepramení však jeho uvědomění si svého češství v největší míře právě z toho, že jeho jazykem je čeština? A nevede ho zpětně toto vědomí k pocitu odpovědnosti vůči ní? Odpovědnost pramenící také z přesvědčení, že jazyk „*bohatý a hojný*“ je „*nám od Boha daný*“ a je tedy nejen dílem Hospodinovým a tudíž hodnotou o sobě, ale je také darem, nebo spíše hřivnou, o kterou se sluší dbáti a poctivě ji rozmnožovati. Toto cítění lze nazvat lingvoempatií, tedy tím, k čemu pobízel již Konstantin Filosof v Proglasu.

2.2.3 Jednota jako pokračovatelka Konstantinovy tradice

O vzniku a dějinách Jednoty bratrské jsme již pojednali v předcházejících kapitolách. Nyní je čas představit Jednotu jako nositelku odkazu, který nám zanechali bratři Konstantin a Metoděj. Vytvořením hlaholice dal Konstantin Slovanům možnost gramotnosti a otevřeli cestu písemnictví.

⁶⁵ tamtéž

⁶⁶ tamtéž

Výpověď, že „*nahé jsou národy bez knih*“⁶⁷ lze chápat jako Konstantinovu jazykovou hru. Přestože prvním významem jsou Knihy (τὰ βιβλία) ve smyslu Písma svatého, neboť tak to plyne z kontextu (a je pozoruhodné, jak hojně je vytrhávání této věty z kontextu a její interpretace ve smyslu následujícím), druhým, také důležitým významem, je upozornění na potřebu mít knihy v národním jazyce. Tento druhý význam je možný pouze tehdy, přistoupíme-li na myšlenku, že ho Konstantin do textu sám vědomě ukryl, což je však vzhledem k jeho jazykové vybavenosti a sečtěllosti snad více než pravděpodobné.

Navázal-li někdo v tomto ohledu na jeho odkaz, byla to právě Jednota bratrská. Nedlouho po vynálezu knihtisku objevila tento zázrak přelomu středověku a novověku, a ač počet jejích stoupenců byl oproti římským katolíkům (včetně utrakvistů) zanedbatelný, vydala během několika let více knih, než „konkurenční“ církve dohromady (dokonce mnohonásobně).⁶⁸ Byla to velkou měrou Jednota bratrská a její knihy, které daly rozkvést češtině do její „veleslavínské“ epochy.

Tradice překladů Písma svatého byla v Jednotě už před Blahoslavovým Novým zákonem. Dva výrazné jsou Klaudyánův (1518) a Lukášův (1525). Předlohou byla oběma překladům Vulgáta a zvláště druhý z nich ovlivnil překlad Blahoslavův.⁶⁹

Aby mohlo písemnictví nalézat své čtenáře, bylo třeba zaměřit se na školství a pedagogiku. V bratrských školách byli vzděláváni chlapci, ale i dívky, ze všech společenských vrstev, což je v té době unikum. Jednota nám nabízí již ve druhé polovině 16. století myšlenku celonárodní gramotnosti (srov. „*nahé jsou národy bez knih*“). Po bitvě na Bílé hoře a důsledné rekatolizaci přesouvají se tato centra gramotnosti do emigrace na venkov (především na Moravu a do

⁶⁷ Proglas

⁶⁸ Marvan, str. 172

⁶⁹ Kyas str. 139

pohraničí s protestantským Saskem), ale také do ciziny. Dochází tak k pozoruhodnému jevu, kdy se z velkých měst a mocenských center vlastně šíří negramotnost.⁷⁰ V Českých zemích je povinná školní docházka pro chlapce i dívky zavedena až v roce 1774 císařovnou Marií Terezií.

O Janu Blahoslavovi jsem se již také zmiňoval v předchozích kapitolách, zde bych rád ještě vyzdvihl jeho vztah k mateřštině. Motivem k sepsání *Grammaticy* mu byl mimo jiné i tehdejší stav češtiny, jak sám píše: „*Sama toliko řeč česká nyní opuštěná a velmi i porušená jest; aniž kdo by se o vyčištění její staral*“.⁷¹ Na druhou stranu byli mužové, horliví českého jazyka milovníci: „...kteříž nelenovali se koštovatí brodu, zda by k napravení jazyka českého nětco posloužiti mohli.“⁷² Blahoslav se zde odhaluje být dalším lingvoekologem. O jazyk český je třeba se starat a tohoto úkolu se mohou zhostit jen jeho „*horliví milovníci*“, ke kterým ho můžeme bez nebezpečí omylu počítat.

2.2.4 Doba pobělohorská a Komenský

Vítězství římskokatolické strany v bitvě na Bílé hoře znamenalo pro české země řadu dalekosáhlých změn. Protestantismus nebyl nadále tolerovaným vyznáním (viz Obnovené zřízení zemské v Čechách 1627 a na Moravě 1628) a čeští evangelíci, včetně bratří a sester z Jednoty, měli v zásadě tři možnosti. Buďto dobrovolně odejít (vrchnost), či utéct (poddaní) ze země, nebo zůstat a praktikovat svou víru v utajení, případně zůstat a konvertovat k římskokatolické církvi. Velké množství příslušníků Jednoty volilo první možnost, neboť by jim svědomí nedovolilo opustit svou víru, a tak v několika vlnách opouštějí České země. Jedním z emigrantů byl také člověk, jehož jméno doposud nebylo zmíněno a tím je Jan Amos Komenský. Tento duševní velikán,

⁷⁰ Marvan str. 180

⁷¹ *Grammatica česká* 3a

⁷² *tamtéž* 4a

filosof, pedagog, theolog, humanista a biskup Jednoty bratrské, se ještě nějakou dobu ukrýval na Moravě u té vrchnosti, která dosud Jednotě přála své přízně (v této době píše *Labyrint světa a ráj srdce*). Roku 1628 je však i on přinucen k odchodu do zahraničí, kde působí především na poli pedagogickém, díky čemuž se mu dostává nevídané mezinárodní prestiže a uznání. V podstatě to byla právě emigrace, která z Komenského učinila muže evropského, ba světového významu (v roce 1642 mu přišla nabídka stát se rektorem čerstvě založené Harvardovy univerzity). On sám ale píše: „*Předně však trvám, že jsem latinsky nikdy nehodlal něco psát, tím méně vydávat. Toliko národu svému jsem se snažil prospět a napsat něco knih – tomuto přání jsem se podjal již v mládí a celých padesát let mě neopustilo, k těm jiným věcem jsem se dostal jen skrze vnější okolnosti.*“⁷³ Jak vidíme, Komenský o světovou proslulost nestál tolik, jako o to být užitečný ve své vlasti a psát česky. Dojemnými slovy ve svém *Kšaftu umírající matky Jednoty bratrské* svěřuje následujícím generacím úkol láskyplně pečovat o jazyk: „...*odevzdávám tobě také a synům tvým snažnost v pulerování, vyčišťování a vzdělání milého našeho a milostného otcovského jazyka; v čemž synů mých bedlivost známa byla časů předešlých, když od rozumnějších říkáváno, že čeština lepší není jako mezi Bratřími a v knihách jejich.*“ Svou péčí o jazyk byla Jednota nepochybně vyhlášena. Vzpomeneme-li na Komenského *Labyrint světa a ráj srdce*, či kteroukoli jinou knihu, můžeme směle prohlásit, že jeho čeština se rovněž pyšní vynikající jakostí.

Budoucím generacím dále odkazuje také Bibli kralickou: „...*kterouž synové moji (Jednoty bratrské) z původních jazyků do češtiny s pilností velikou uvedli, a Pán tomu tak požehnal, že málo ještě jest národů, kteřížby tak pravdivě, vlastně i jasně svaté proroky a apoštoly v svém jazyku mluvící slyšeli. Přijmiž to tedy za svůj vlastní klenot, vlasti milá! ...A ač knihy této Boží exempláře*

⁷³ Marvan, str. 241

popálili nepřátelé, ...i tobě kniha tato Boží dochována bude, důvěř se a nepochybuj.“ Komenský je si vědom také předstihu před mnohými národy, které budou muset na svůj překlad Písma ještě dlouho čekat. Nejen, že se Bible kralická dochovala až do dnešních dnů, ale její význam výrazně ovlivnil celé národní obrození a daleko přesáhl hranice Jednoty bratrské. Komenského můžeme v některých oblastech (nejen v pedagogice) považovat za vizionáře, který předběhl dobu. Svým přístupem a prací řadí se Komenský k ostatním ochráncům životního prostředí češtiny⁷⁴. Ostatně šestiletá „mateřská“ škola je jeho konceptem, který je využíván dodnes. Žena měla být i proto vzdělaná a gramotná, aby mohla v prvních letech vývoje zodpovědně učit své děti v jejich mateřštině. Cizím jazykům se měli děti učit až od šesti let výše.

2.2.5 Čeští jezuité

Významnými ochránci češtiny se stali někteří čeští jezuité. Přestože (nebo možná právě proto, že s nimi přicházeli do kontaktu) byli pověřeni pátráním po kacírských knihách a jejich cenzurováním, či přímo pálením, vnímali jejich jazykovou (méně kladně již theologickou) hodnotu. O tom, že jezuité knihy kacírů četli, svědčí i poznámka jezuita Konstance: *„A obzvláště neškodilo by pro rozšíření českého jazyka nová vocabula (jako jakýs Moravec v svém Labyrintu, nejvíc pagina 72.-73., učinil) vše šetrně a střídme vymejšleti...“*⁷⁵ Jsem přesvědčen, že totožnost jakéhosi Moravce nemusíme dále vědecky odhalovat. Tato poznámka svědčí na jedné straně o obdivu k jazykovému stylu „kacírů“ (vždyť Komenský se mu zřejmě učil také prostřednictvím denní četby

⁷⁴ O ideové návaznosti Jednoty na Konstantina věděl, jinak by nenazval svou knihu *Stručná historie církve slovanské* (nikoli staro-slovanské!), založené přímo apoštoly, rozšířené od Jeronýma, Cyrila a Metoděje, zakořeněné zejména v národě českém a dovršené v Jednotě českých bratří.

Srov. Pavel Aleš, Význam staroslověnské bible v české duchovní tradici, který vyšel ve sborníku *Česká Bible v dějinách evropské kultury*, str. 93

⁷⁵ Marvan, str. 268

Bible kralické) a na druhé straně o opatrnosti při uvádění „kacířských“ knih a autorů, jakožto zdrojů.

Pro mou práci je nicméně nejdůležitější jezuita přeložená Bible svatováclavská. Po bitvě na Bílé hoře se do českých zemí vrací členové Tovaryšstva Ježíšova a jejich úkolem je navrátit většinově protestanské obyvatelstvo zpět do lůna římskokatolické církve. S tím spojená latinizace bohoslužebného prostoru však narazila na odpor. Češi byli zvyklí mít Bibli v českém jazyce a tak nezbylo, než tuto potřebu naplnit a nahradit konfesně „chybný“ překlad kralický oficiálním překladem římskokatolické církve. Naštěstí to byli právě jezuité, kdo byli překladem pověřeni a vedle Konstance také uvědomělý Čech Šteyer, který na titulní stránce svého „Žáčka“ (učebnice českého jazyka) píše: *„Výborně dobrý způsob, jak se má dobře po česku psáti neb tisknouti, vytažený z České biblí, která na několik dílů rozdělena a vejklady po krajích položenými vysvětlena byvši, mezi nekatolickými jest u veliké vážnosti, ale pro kacířské bludy od katolíků ani čísti, ani chovati se nemá. Nicméně poněvadž (podlé všech zdání) nad jiné české knihy vlastněji, pěkněji a pilněji vytištěna byla, způsob jejího písma nemůže se než nad míru chváliti — a ten tuto se vykládá a hoden jest, aby všickni školní mistrové poručili svým učedníkům jej míti bedlivě čísti a podlé něho psáti se učiti...“* O tom, že vychází z Bible kralické, nemůže být nejmenších pochybností. Opět se zde snoubí obdiv k jejímu jazyku, ale autor, ani přesný název není pro jistotu uveden. Konstanc i Šteyer, kteří oba chválili češtinu bratrskou, jali se překládat Bibli svatováclavskou.

Jazykovým srovnáním Bible kralické a Bible svatováclavské se podrobněji zabývala Lenka Matějková ve své diplomové práci *Vývoj evangelií v českých biblích (Srovnání Nového zákona bible kralické a bible svatováclavské)* v roce 2012. Její výzkum potvrdil to, co se domnívali již někteří odborníci před ní,⁷⁶

⁷⁶ Kupříkladu Kvas, str. 212, 217, 224

tedy že Bible svatováclavská je tou kralickou silně ovlivněna některé pasáže dokonce přejímá v kralickém znění. Překlad se pochopitelně liší v theologických důrazech a o 100 let mladší Bible svatováclavská tíhne k modernější podobě jazyka, čímž na určitých místech trochu ztrácí na úrovni (srov. BK „pýcha“, „úřad“ a BS „pejcha“, „ouřad“⁷⁷). Lze tedy říci, že Bible svatováclavská do jisté míry vynahrazovala zabavovanou Bibli kralickou a měla ji postupně zcela nahradit. Ovšem zatímco se dočkala jen několika málo vydání, ta zakázaná a starší z nich se tiskla opakovaně v zahraničí v poměrně velkých nákladech a je znovu vydávána v 19. století, nespočetněkrát ve století 20. a dokonce i ve století 21. vyšla již nejméně třikrát. V roce 2008 vydala Česká biblická společnost synoptickou Bibli, kde je vedle sebe kralický překlad a ekumenický překlad (ČEP). Toto vydání je velmi důležité, neboť je hojně využíváno při biblických hodinách k práci s textem. V roce 2013, tedy ku příležitosti výročí posledního vydání kralického (1613) byla vydána speciální edice „šestidílků“ obsahující i poznámky a komentáře překladatelů. Vydána byla také klasická verze podle posledního vydání kralického (tedy samotný biblický text). Bible kralická je také k dispozici v digitalizované verzi a to jak ve své podobě bez poznámek a komentářů, tak s nimi.

Předzvěstí českého národního obrození byl jezuita Bohuslav Balbín. Jeho vnitřní boj mezi dobrým jezuitou a dobrým Čechem se projevil například tím, že psal svou „*Rozpravu na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého*“ latinsky a „do šuplíku“. Marvan však dodává, že podobně jako u Kosmase to byla latina, která odkrývala plný význam textu pouze člověku, který zároveň

⁷⁷ Matějková, str. 63 Zde se sluší přidati ještě jednu poznámku. Šteyer v Žáčkovi dále píše – „...mnozí píší: ouroda, ouřad, oupad etc., v dotčené Bibli čteš uroda, uřad, upad etc. a tak bez pochyby mělo by se psáti. Nicméně poněvadž nyní vyslovujeme ou, já raději píší ouřad, oupad...“ viz. Marvan str. 370 Tato ukázka dokládá, že pravopis užívaný v Bibli svatováclavské se v posledku neprosadil. Dnešní čeština se vlastně navrácí k češtině humanistické, k češtině bratrské.

uměl dobře česky.⁷⁸ Překlad Balbínovy Obrany vydal až Pelcl v roce 1775, aby byl vzápětí zakázán a zabavován císařskou cenzurou. Balbína i přes jeho nesmělost můžeme řadit mezi obhájce českého jazyka.

2.2.6 Národní obrození

Za nejstarší generaci obrozenců bývají u nás považováni Dobrovský a jeho žák Jungmann. Oba pohlíželi na dobu Veleslavínskou jako na zlaté období češtiny. Dobrovský ve své knize *Podrobná mluvnice českého jazyka* (1809) vysoce cení humanistickou češtinu Bible kralické a tedy i češtinu Jednoty bratrské (a částečně na ni navazuje).⁷⁹ Velice kladně se k této češtině vyjadřuje i Jungmann: „*Jméno tedy zlatého věku, které zvláště literatuře za Rudolfových časů podnes se uděluje, neznamena nic jiného, než že ten věk mezi ostatními věky nejvíce plodů vlastenské literatury vynesl, a co do jazyka, posud zákonem zůstává, jelikož napotom vzdělání jazyka více nepostupovalo, ale ovšem klesalo. A potud my dobře srovnáváme se s těmi, kteří na tom ustrnuli, abychom jinak nepsali, než jak psali Veleslavínové, Komenští, Kocínové naši, ano jistě při všem snažení svém jich čistotu a vlastnosti jazyka převýšiti, ba ani dostihnouti v stavu nejsme.*“⁸⁰ Netřeba dodávat, že jak Veleslavín, tak Kocín byli rovněž členy Jednoty bratrské, i když Veleslavín byl zřejmě z politických důvodů členem tajným. Jungmann ale vzápětí upozorňuje, že by byla chyba po dvou staletích trvat na všech pravidlech bratrské češtiny, neboť se jazyk nutně vyvíjí.

Skutečným milovníkem a propagátorem jazyka Bible kralické byl slovenský evangelický bohoslovec Jan Kollár. „*Znám je především díky své básnické skladbě Slávy dcera, v níž žaluje hegemonní národy (zejména Němce)*

⁷⁸ Marvan, str. 279

⁷⁹ Na Dobrovského zase navazuje Jan Gebauer, jeden z nejvýznamnějších českých jazykovědců vůbec.

⁸⁰ Jungmann, O klasičnosti literatury a důležitosti její

*z utlačování národů menších a bezbranných. Jeho úspěšné dílo básnické ale záhy vystřídalo poslání mnohem důležitější. V pešťském sboru se jal vášnivě obhajovat práva Slováků na vlastní jazyk, což činil pomocí češtiny. Nutno podotknout, že (především evangeličti) Slováci do poloviny 19. století používali češtinu (jazyk Bible kralické, neboli bibličtinu, jak ji nazývali) jako svůj spisovný jazyk. V prostředí Němců a Maďarů se to ukázalo jako úkol až životu nebezpečný.“⁸¹ Kollár ve svých kázáních vyzdvihuje přednosti „bibličtiny“ a to snad větší měrou, než jakou vykládá biblický text (alespoň se tomu tak zdá). Jakkoli se nám dnes mohou zdát jeho plamenná kázání býti příliš orientovaná jinam, než na Písmo samotné, nelze mu upřít opravdovou lásku k tomu starobylému jazyku. Kralickou češtinu miloval a jeho zápal pro záležitosti mateřštiny zřejmě nemá obdoby. Na tomto místě bych rád uvedl dva citáty z jeho „příležitostných kázání“. První se týká jeho povědomí o nezbytné funkci mateřštiny při procesu zvnitřnění náboženských hodnot. „*Dítky jiného jazyka, když se vynaučují náboženstvu, musejí cuzé, mrtvé, latinské aneb hebrejské slova do hlavy své tlačiti, které jim přes celý život jako tvrdé kameny a nezáživné potravky v paměti sice zůstati mohou, ale do srdce, do duše nikdy neproniknou*“⁸² Zvláště ve druhé části citace můžeme jasně pozorovat závěry, ke kterým došel již Konstantin a to téměř jedno tisíciletí před Kollárem (viz. Proglas). O tom, že si této kontinuity byl Kollár vědom, svědčí následující slova: „*Bůh, který řídí i všechny časy, i všechny krajiny, zdržoval tuto řeč už více tisíce roků od století do století, od pokolení do pokolení, od předků až k nám dalekým potomkům*“⁸³*

⁸¹ Zejfart, Odkaz soluňských bratří a tisíciletí nositelé jejich myšlenek

⁸² Kollár, str. 51

⁸³ Kollár, str. 49

2.3 Shrnutí

Nadčasovost Bible kralické (o níž dnes svědčí i její neustálé tištění) je dle mého názoru dána dokonalým snoubením nadčasovosti samotného Písma a nadčasovosti češtiny (a jejího příběhu), jež se svou citlivostí dotýká lidského nitra. Je dána prostředím vzniku, v němž byla péče o jazyk stejnou samozřejmostí, jako láska k němu. To, že je dnes Bible kralická na ústupu, může být příznakem našeho odcizování se vlastním kořenům. Tento jev nemusí být nutně negativní, nicméně hrozí, že odřezáním všech pomyslných lan (které na jednu stranu brání v pohybu, ale na druhou skýtají jistotu a bezpečí) dostane se církev na širé moře, kde může snadno ztratit směr. Bible kralická může do budoucna plnit funkci jakéhosi kompasu, který nám připomene, odkud jsme vypluli a kam směřujeme.

Již jsme si ukázali, že kamkoli přišlo Písmo, došlo k jeho pevnému a niternému sepětí s místním jazykem, jako tomu bylo u nás za příchodu Konstantina Filosofova a jeho bratra na Velkou Moravu. A skutečně se zdá, že když národ o svou mateřštinu pečoval, dosahoval nejvyšších duchovních hodnot. Dnes povážlivě chybí vztah k mateřské řeči, která je chápána jen jako prostředek komunikace (toto vnímání je mimo jiné dědictvím SSSR, resp. Rusů, kteří nutili výuce ruského jazyka s odůvodněním, že učiti se menším jazykům nemá valného smyslu a tím přivedli na pokraj zkázy běloruštinu, ukrajinštinu, baltské jazyky a další). Zatímco pořádky se změnily, tento problém přetrvává. Jako prostředek komunikace je dnes mnohem výhodnější jazyk anglický a tak reálně hrozí, že nezměníme-li v tomto ohledu svůj postoj především v oblasti pedagogiky, čeština se časem zařadí mezi jazyky mrtvé. Mravní apel Konstantinův, Kornelův, Komenského (a dalších), abychom pečovali o svůj jazyk, je dnes stejně aktuální a potřebný, jako tehdy. Péče o jazyk samozřejmě neznamená uzavření se jazykům cizím. Učení se jim by nás naopak mělo vést

k jejich respektování a ochraně (vzpomeňme na Skarynu, který v Praze našel pochopení pro svou práci). Profesor Marvan, který ovládal a ke své práci užíval přes 20 evropských jazyků, s oblibou říkával, že s každou další naučenou řečí, cítí se být blíže své češtině. Jde o vnitřní vztah k mateřštině, který stojí zato budovat a prohlubovat.

3. Možnosti návratu Bible kralické do církevního života

*Usuchá tráva, květ prší,
jakž vítr Hospodiniův
povane na něj.
V pravděť jsou lidé ta tráva.
Usuchá tráva, květ prší,
ale Slovo Boha našeho
zůstává na věky.⁸⁴*

V poslední kapitole této bakalářské práce jsem se zaměřil na možnosti liturgického užití Bible kralické v dnešní době. Inspiraci jsem čerpal z toho, co jsem při bohoslužbách v různých sborech českobratrské církve pozoroval a vyhodnotil jako nosné, a také z prvního dílu její Agendy.

3.1 Oblast liturgie

V oblasti liturgické se Bible kralická v církvi stále objevuje. Osobně znám faráře, kteří ji užívají často a pravidelně, přičemž možností je celá řada. Ne vždy je však její užití situačně doporučené. Podobně jako je třeba jistého citu k volbě vhodného formuláře při přípravě bohoslužeb, stalo se užití Bible kralické ve službách Božích záležitostí určitého (snad až vytríbeného) jemnocitu. Ani vhodné zařazení tohoto překladu však ještě nezaručuje úspěch, neboť jsou jeho pasáže daleko náročnější na přednes (umění dobrého přednesu je dle mého názoru oblastí, ve které by se faráři měli neustále cvičit a zdokonalovat, neboť i průměrné kázání je-li dobře předneseno, vyzní mnohem lépe, než skvělé kázání, při jehož špatném přednesu posluchač neudrží pozornost). Českobratrská církev evangelická ve své rozmanitosti nabízí vícero liturgických formulářů, které lze použít a to od velice jednoduchého (bližšího

⁸⁴ Proroctví Izaiáše proroka k. 40, v. 7-8

reformovaným církvím), až po liturgicky velmi bohatý (bližší tradici luterské). Všechny se ale vesměs drží určitého základu a právě tuto strukturu pořadu bohoslužeb budu nyní sledovat. Obecně je lze rozdělit do několika hlavních fází,⁸⁵ které nemusí být nutně v pořadí, které vzápětí uvedu. Velkou roli hrají v tomto ohledu zvyklosti jednotlivých sborů. Ne všechny části dovolují užití Bible kralické, ale tam kde tomu lze (zpravidla tam, kde se čte z Písma svatého), navrhuji možný postup.

3.1.1 Vstup

(pozdrav, introit, vstupní píseň, první modlitba)

Zvláštní pozornost zasluhuje běžně užívané apoštolské pozdravení pokoje (apoštol Pavel jím zahajuje své dopisy křesťanským sborům), neboť jeho české znění se za posledních několik set let prakticky vůbec nezměnilo.⁸⁶ Jedná se skutečně o doslovný překlad z řečtiny zachovávající i slovosled originálu. Nelze s rozhodností tvrdit, že používáme překlad Bible kralické, protože stejné znění můžeme nalézt i v Bibli melantrichově, ale i v překladech starších (jen někdy, například v Bibli tábořské, bývá na konci pozdravu použita zkrácenina „jezukrysta“).⁸⁷ Apoštolské pozdravení je očividně formulováno starou češtinou a přitom je bez námitek užíváno (pokud je mi známo).

Introitem je označován kratší biblický text vybraný s ohledem na následující píseň, čtení a kázání. V reformovaných tradicích to bývá často žalm nebo část

⁸⁵ Podrobnosti o jejich významu viz *Agenda Českobratrské církve evangelické* (díl první 1983)

⁸⁶ „*Milost vám a pokoj od Boha Otce našeho a Pána Ježíše Krista*“ Římanům 1,7

Tato formule je tak ustálená, že se jí neodvážila měnit ani většina novějších překladů.

Slovosled do modernějšího znění upravuje B21, ovšem nemohu se ubránit pocitu, že pozdrav pak není ani zdaleka tak libozvučný: „*Milost vám a pokoj od Boha, našeho Otce, a od Pána Ježíše Krista.*“

⁸⁷ viz Manuscriptorium [online] 7.6.2016 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z:

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__XVII_A_10__0TZULP2-cs

Manuscriptorium [online] 7.6.2016 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z:

http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR__54_A_6____0YW85T4-cs

žalmu, jež se následně zpívá.⁸⁸ Introitem jsou bohoslužby otvírány a vybere-li liturg vhodný text, může být kralický překlad na tomto místě estetickým přínosem. V kompetenci faráře (či farářky) je samozřejmě provést v překladu drobné zodpovědné úpravy tam, kde je třeba, a učinit tím text přístupnější dnešnímu posluchači aniž by ho příliš ochudil o vznešenost kralického znění. Bedřich B. Bašus a Blahoslav Pípal připravili poměrně zdařilou revizi kralických žalmů, kterou lze také použít.⁸⁹

3.1.2 Služba slova

(první čtení, píseň před kázáním, druhé čtení, kázání, modlitba po kázání, píseň po kázání)

První a druhé čtení, by měly být co možná nejsrozumitelnější, neboť u nich jde mnohem více o obsah, než o formu. Druhé čtení bývá základem kázání a je proto velmi důležité, aby posluchači nebyli ničím rušeni a mohli se plně soustředit na biblickou zvěst. Využití Bible kralické je zde po mém soudu možné spíše jen jako situačně doplňující, pokud například lépe vystihuje myšlenku, kterou bude v kázání farář rozvíjet.

3.1.3 Večeře Páně

(zpověď a slovo milosti,⁹⁰ preface, slova ustanovení, modlitba Páně,⁹¹ pozdravení pokoje, modlitba před přijímáním, přijímání, děkovná modlitba)

Je-li během bohoslužeb vysluhována svatá Večeře Páně (dále jen VP), pak skýtá další liturgické příležitosti ke smysluplnému využití Bible kralické. Ve veřejné zpovědi již jde zřetelně velkou měrou také o formu, neboť liturg musí

⁸⁸ Agenda ČCE díl první, str. 19

⁸⁹ Bašus, B. B. a Pípal, B: *Žalmy – revize kralického znění* Praha 1987 Kalich

⁹⁰ V prvním díle Agendy ČCE je doporučení *zpověď a slovo milosti* řadit v rámci služby slova – str. 24, nicméně zařazení před VP je tak rozšířené, že se ho zde budu držet.

⁹¹ Umístění modlitby Páně záleží zejména na tom, zda je během bohoslužeb vysluhována Večeře Páně. V případě, že není, bývá modlitba Páně za přímluvnými modlitbami.

volit zpovědní otázky obezřetně a citlivě. Věřící mají možnost pod řízením duchovního prožít teologii omilostnění vírou tak, jak mu rozumějí reformační církev. Pro hlubší prožitek věřících mohou být následně Slova ustanovení VP vyřčena v podání kralických, jak jsou zapsána v prvním listě do Korintu: *Já zajisté přijal sem ode Pána, což i vydal sem vám, že Pán Ježíš v tu noc, v kterouž zrazen jest, vzal chléb, a díky činiv lámal, a řekl: „vezměte, jezte, to jest tělo mé, kteréž se za vás láme – to číňte na mou památku.“ Takž i kalich, když povečeřel, řka: „tento kalich jest ta nová smlouva v mé krvi – to číňte na mou památku.“ Nebo kolikrátž byste koli jedli chléb tento a z kalicha toho pili, smrt Páně zvěstujete, dokavadž nepřijde.⁹² Argument nesrozumitelnosti v tomto případě dle mého názoru odpadá, protože člověka z církevního prostředí by tato notoricky známá pasáž neměla zaskočit a člověk z necírkevního prostředí, bez alespoň základního povědomí o VP, Pavlovým slovům stejně nebude dobře rozumět, i kdyby byla v nejmodernějším jazyce. Důvodem proč použít „kraličtinu“ je také efekt zvýraznění svátostného úkonu v rámci bohoslužby. Posluchač si (v ideálním případě) náhle uvědomí, že se děje něco jiného než doposud a kralická čeština mu tak pomůže přesunout se z jedné části bohoslužeb do druhé a soustředit ke svátosti mysl.*

Následuje modlitba Páně, o jejímž starobylém znění jsem pojednal již dříve (viz komentář k otázce č. 1 v kapitole 1.2.1).

Po VP se v některých společenstvích recituje žalm 103, který je v kralickém podání mimořádně krásný. Opět platí, že farář je kompetentní k zásahům do textu ve prospěch jeho srozumitelnosti.

⁹² Bible kralická šestidílná, Korintským 11, 22-25

3.1.4 Přímluvné obecenství

(sborová ohlášení, přímluvná modlitba, modlitba Páně⁹³, sbírka)

V průběhu přímluvného obecenství mnoho možností jak využít Bibli kralickou nevidím.

3.1.5 Propuštění – závěr

(poslání, požehnání, závěrečná píseň)

Slova poslání a požehnání jsou opět výtečnou příležitostí k výběru pasáží z kralického překladu. Ve druhém díle česko-bratrské Agendy jsou desky z vnitřní strany popsány vhodnými verši. Pro ilustraci přikládám slovo požehnání z epistol Filipským⁹⁴ v podání Českého ekumenického překladu Bible kralické a překladu KMS Nové smlouvy.

BKR - *A pokoj Boží, kterýž převyšuje všeliký rozum, hájiti bude srdcí vašich
i smyslů vašich v Kristu Ježíši.*

ČEP - *A pokoj Boží, převyšující každé pomyšlení, bude střežit vaše srdce
i mysl v Kristu Ježíši.*

KMS - *A pokoj Boží, který převyšuje všechno porozumění, bude střežit
vaše srdce a vaše myšlenky v Kristu Ježíši.*

S náležitým přednesem, rozumným umístěním a citlivým výběrem pasáže může být Bible kralická užitečným estetickým oživením a zkvalitněním bohoslužby.

⁹³ Viz poznámka č. 91

⁹⁴ Filipským 4,7

4. Závěr

*Bůh dává smysl znaku poslovu
jsou ukryty v něm šťastné zprávy
jež smysl života nám spraví
On posílá nám pokyn po slovu⁹⁵*

Na počátku této bakalářské práce jsem položil otázku, zda Bible kralická může ještě nést nějakou zvěst dnešnímu čtenáři. Položil jsem otázku, zda má smysl snažit se jí vybojovat v církvi znovu prostor. Tehdy jsem předpokládal, že na obě otázky dokážu najít kladnou odpověď. V průběhu utváření práce jsem se setkával s lidmi, kteří mě v tomto ohledu povzbuzovali i s lidmi, kteří mají Bibli kralickou již za prakticky nepoužitelnou. Když se teď ohlížím zpět a mám shrnout výsledky svého bádání, musím konstatovat, že v českobratrské církvi je skutečně tento více než čtyřsetletý překlad na ústupu. Stále je však poměrně velké množství farářů (a to i mladých), kteří k ní mají silný vztah a při své práci ji používají. O dnešní době se říká, že jde rychle kupředu a spolu s celou společností se prudce mění i náš jazyk a tak zřejmě dříve nebo později nastane chvíle, kdy i Českému ekumenickému překladu dojde dech a bude třeba přeložit Písmo znovu. V tomto procesu vývoje církve nám Bible kralická může být připomínkou, že se někdy zbavujeme příliš zbrkle věcí kvalitních, jejichž hodnotu je třeba mít na paměti. Vždyť církev věří, že skrze Písmo svaté hovoří k ní sám Hospodin a prostřednictvím Bible kralické sděloval své evangelium úctyhodně dlouhou dobu. Ukázali jsme také, jakou roli hraje Písmo v procesu lingvoekologickém a zde má Bible kralická rovněž neocenitelné zásluhy. Domnívám se tedy, že jsme jí dlužni víc, než to, že ji odstavíme do zaprášených polic a jsem přesvědčený, že její přednosti ještě žádný jiný překlad nenahradil. Také proto má stále potenciál zušlechťovat církevní prostor a doufám, že tomu tak bude i nadále.

⁹⁵ Richard Host, Džinsovina 1988

Seznam literatury

- Aleš, Pavel: *Význam staroslověnské bible v české duchovní tradici*
sborník Česká bible v dějinách evropské kultury,
Brno 1994 Česká společnost pro studium náboženství
ISBN 80-901823-1-3
- Bašus, B. B. a Pípal, B: *Žalmy – revize kralického znění* Praha 1987 Kalich
- Bible kralická šestidílná* – kompletní vydání s původními poznámkami
Praha 2015 Česká biblická společnost
ISBN 978-80-87287-78-1
- Dittmann, Robert: *Dynamika textu Kralické bible v české překladatelské tradici*
Olomouc 2012 Refugium Velehrad
- Havránek, Bohuslav: *Československá vlastivěda-
Vývoj spisovného jazyka českého* Praha: Sfinx 1936
- Heller, Jan: *Teologie Kralické Bible* sborník
Česká bible v dějinách evropské kultury,
Brno 1994 Česká společnost pro studium náboženství
ISBN 80-901823-1-3
- Karafiát, Jan: *Rozbor Kralického Nového zákona co do řeči i překladu*
Praha 1878
- Kollár, Jan: *Nedělní, sváteční a příležitostné kázně a řeči*
Praha: Kalich 1995 ISBN 80-7017-900-7
- Komenský, Jan Amos: *Kšaft umírající matky Jednoty bratrské*
Praha 1920 Spolek Komenského
- Kyas, Vladimír: *Česká bible v dějinách národního písemnictví*
Praha: Vyšehrad 1997 ISBN 80-7021-105-9
- Knoz, Tomáš: *Kralice v době Žerotínů a zdejší ediční centrum Českých bratří*
sborník Za Kralickou do Kralic, Brno 2013
ISBN 978-80-7028-409
- Landová, Tabita: *Liturgie Jednoty bratrské (1457-1620)*
Pavel Mervart 2014 ISBN 978-80-7465-079-6
- Liturgický poradní odbor synodní rady ČCE:
Agenda Českobratrské církve evangelické
Praha (1. díl 1983 a 2. díl 1988) SR ČCE
- Marvan, Jiří: *Jazyk jeho český příběh prvních tisíc let (800-1800).*

- Praha 2015 Karolinum ISBN 978-80-246-3034-2
- Přecechtělová, Milena: *ΕΠΙΤΟΑΥΤΟ - Sborník k pětašedesátinám
Petra Pokorného* Praha 1998 Mlýn ISBN 80-902296-1-1
- Roskovec, Jan: *Jak kraličtí vykládají Nový zákon*
sborník Za Kralickou do Kralic, Brno 2013
ISBN 978-80-7028-409
- Říčan, Rudlof: *Dějiny Jednoty bratrské* Praha 1957 Kalich
- Souček, J.B.: *Theologie výkladů kralické šestidílky* Praha 1933
Královská česká společnost nauk
- Vašica, Josef: *Literární památky epochy velkomoravské 863-885.*
Praha: Vyšehrad 1996
Bible v české kulturní tradici
příloha časopisu Logos 4 Biblica 1949

Seznam webových zdrojů

Bible21 [online] 8.6.2016 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z:
<http://bible21.cz/wp-content/uploads/2012/05/BKprezentaceprobiblickyseminar.ps128.pdf>

Českobratrská církev evangelická. E-církev.cz. [online]. 8.6.2016 Dostupné z:
<http://www.e-cirkev.cz/clanek/609-Bohosluzebne-formulare-ke-stazeni-ve-formatu-PDF/index.htm>

lidovky.cz. [online] 8.6.2016 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z:
http://www.lidovky.cz/lepsi-chudy-poctivec-nez-prolhany-pitomec-fjc-/kultura.aspx?c=A090420_154607_in_kultura_bat

Literární doupeř. *O klasičnosti literatury a důležitosti její.* [online]. 9.6.2016 [cit. 2016-06-09]. Dostupné z:
<http://ld.johannesville.net/jungmann-02-o-klasicnosti-literatury-a-dulezitosti-jeji>

Manuscriptorium [online] 7.6.2016 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z:
http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_XVII_A_10_0TZULP2-cs

Manuscriptorium [online] 7.6.2016 [cit. 2016-06-07]. Dostupné z:
http://www.manuscriptorium.com/apps/index.php?direct=record&pid=AIPDIG-NKCR_54_A_6_0YW85T4-cs

Radio Praha. Český rozhlas. [online]. 8.6.2016 [cit. 2016-06-08]. Dostupné z:
<http://www.radio.cz/en/section/special/the-bible-21st-century-translation>

Přílohy

Bible kralická v současné ČCE

Tímto dotazníkem se snažím zmapovat míru užívání kralického překladu Bible mezi faráři v současné Českobratrské církvi. Získané informace budou užity, vyhodnoceny a zveřejněny jen a pouze v mé bakalářské práci. Anonymita respondentů je zaručena a žádné osobní údaje nebudou zneužity k jiným účelům. Dotazník prosím vyplňte a odešlete jen jednou. Poslední otázku jsem vytvořil jako nepovinnou, přesto jsem jí ale do dotazníku zařadil, neboť by odpovědi mohly ukázat rozdíly generační, každopádně pokud by se Vám na ni nechtělo odpovídat, bez výčitek svědomí ji přeskočte. Děkuji za Váš čas i ochotu pomoci. Jonáš Zejfart, student 3. ročníku ETF UK

*Povinné pole

Otázka 1) Užíváte kralický překlad Bible (dále jen BK) při své práci faráře v oblasti liturgie (při bohoslužbách např. vstupní slovo, žalm, ustanovení VP, poslání, požehnání)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď: *

- Nikdy
- Zřídka
- Občas
- Často
- Pokaždé

Obrázek 1 Příloha A – Otázka č.1

Otázka 2) Užíváte BK při přípravě kázání, tedy v oblasti homiletické? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď: *

- Nikdy
- Zřídka
- Občas
- Často
- Pokaždé

Otázka 3) Užíváte BK v oblasti katecheze dětí a mládeže (nedělní škola, biblické hodiny, konfirmační cvičení atd.)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď: *

- Nikdy
- Zřídka
- Občas
- Často
- Pokaždé

Obrázek 2 Příloha B – Otázky č.2 a 3

Otázka 4) Užíváte BK v oblasti katecheze střední a starší generace (biblické hodiny, modlitební kroužky atd.)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď: *

- Nikdy
- Zřídka
- Občas
- Často
- Pokaždé

Otázka 5) Užíváte BK v oblasti pastorače (návštěvy doma či v nemocnici, osobní rozhovory atd.)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď: *

- Nikdy
- Zřídka
- Občas
- Často
- Pokaždé

Obrázek 3 Příloha C – Otázky č.4 a 5

Otázka 6) Je v bohoslužebném prostoru vašeho sboru BK k dispozici?

- Ano
- Ne

Otázka 7) V čem podle Vás může být užívání BK v dnešní době přínosné, čím vyniká? Zaškrtněte prosím ty odpovědi (možno vybrat všechny), které považujete za nejpřínosnější: *

- Kvalita překladu
- Krása a poetika užití češtiny
- Navození starobylé a důstojné atmosféry (nejen při bohoslužbách)
- Podtržení významu některé části liturgie, či liturgie jako takové
- Mnozí příslušníci starší generace jsou BK provázeni od svého mládí
- BK je prvkem přemosťujícím staletí a jejím užíváním se přiznáváme ke generacím našich předků
- Jiné: _____

Obrázek 4 Příloha D – Otázky č.6 a 7

Otázka 8) V čem vidíte hlavní úskalí užívání BK v dnešní době? Zaškrtněte prosím všechny nedostatky, které podle Vás problematizují užívání BK. *

- Archaičnost jazyka (nežádoucí atmosféra)
- Snížená srozumitelnost mnohých pasáží BK
- Užívání BK působí příliš konzervativně
- Užívání BK působí příliš elitářsky
- Čas BK je již pryč, nahradil ji ČEP a i ten je již nahrazován novějšími překlady
- Církev by měla přizpůsobit své tradice i jazyk současné době
- Jiné: _____

Obrázek 5 Příloha E – Otázka č.8

Otázka 9) Domníváte se, že BK zůstane v církvi přítomná i v budoucnu? Pokud ano, tak ve kterých oblastech (z hlediska jejího užívání faráři)? Zaškrtněte prosím všechny vhodné odpovědi: *

- BK zřejmě časem z živého užívání v církvi téměř beze zbytku zmizí
- BK se udrží v oblasti homiletiky
- BK se udrží v oblasti katecheze
- BK se udrží v oblasti liturgie
- BK se udrží v oblasti pastorece
- Jiné: _____

Obrázek 6 Příloha F – Otázka č.9

Otázka 10) Ke kterému seniorátu patří váš sbor? *

- Pražský seniorát
- Poděbradský seniorát
- Jihočeský seniorát
- Západočeský seniorát
- Ústecký seniorát
- Liberecký seniorát
- Královéhradecký seniorát
- Chrudimský seniorát
- Poličský seniorát
- Horácký seniorát
- Brněnský seniorát
- Východomoravský seniorát
- Moravskoslezský seniorát
- Ochránovský seniorát

Obrázek 7 Příloha G – Otázka č.10

Otázka 11) Který druh sídla nejlépe odpovídá tomu, ve kterém se nachází váš sbor: *

- Vesnice (do 2 000 obyvatel)
- Malé město (do 10 000 obyvatel)
- Větší město (od 10 000 obyvatel)
- Velkoměsto (od 100 000 obyvatel)

Otázka 12) Do jaké věkové skupiny patříte?

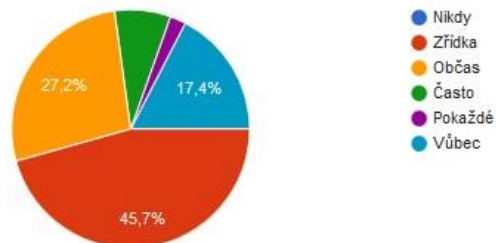
- 39 a níže
- 40-49
- 50-59
- 60-69
- 70 a výše

ODESLAT

Obrázek 8 Příloha H – Otázky č.11 a 12

Otázka 1) Užíváte kralický překlad Bible (dále jen BK) při své práci faráře v oblasti liturgie (při bohoslužbách např. vstupní slovo, žalm, ustanovení VP, poslání, požehnání)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

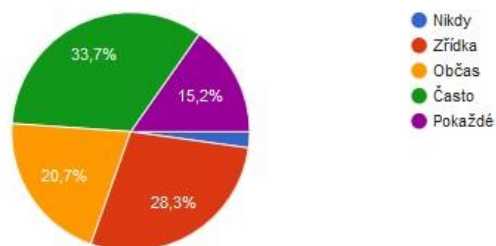
(92 odpovědí)

Obrázek 9 Příloha I – Zpracované odpovědi na otázku č.1

Otázka 2) Užíváte BK při přípravě kázání, tedy v oblasti homiletické? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

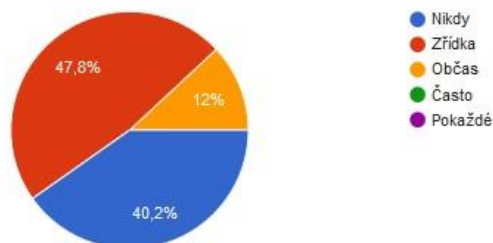
(92 odpovědí)

Obrázek 10 Příloha J - Zpracované odpovědi na otázku č.2

Otázka 3) Užíváte BK v oblasti katecheze dětí a mládeže (nedělní škola, biblické hodiny, konfirmační cvičení atd.)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

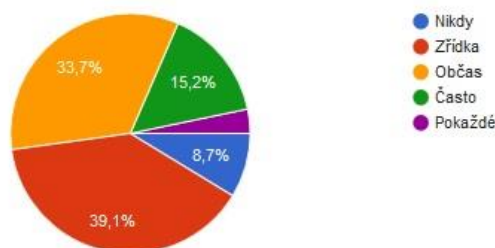
(92 odpovědí)

Obrázek 11 Příloha K - Zpracované odpovědi na otázku č.3

Otázka 4) Užíváte BK v oblasti katecheze střední a starší generace (biblické hodiny, modlitební kroužky atd.)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

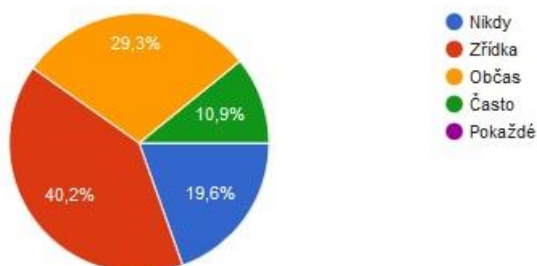
(92 odpovědí)

Obrázek 12 Příloha L - Zpracované odpovědi na otázku č.4

Otázka 5) Užíváte BK v oblasti pastorače (návštěvy doma či v nemocnici, osobní rozhovory atd.)? Zaškrtněte prosím nejvhodnější odpověď:

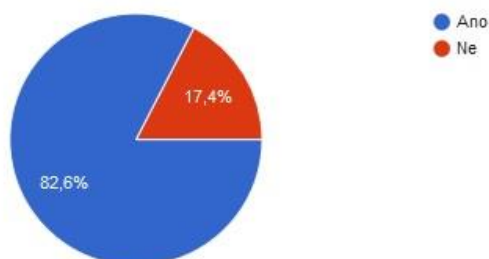
(92 odpovědí)

Obrázek 13 Příloha M - Zpracované odpovědi na otázku č.5

Otázka 6) Je v bohoslužebném prostoru vašeho sboru BK k dispozici?

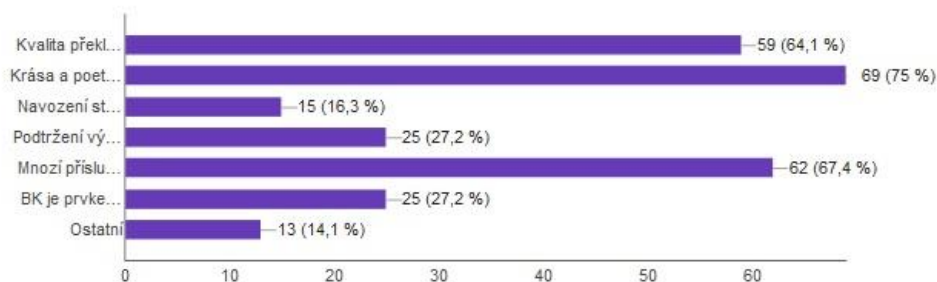
(92 odpovědí)

Obrázek 14 Příloha N - Zpracované odpovědi na otázku č.6

Otázka 7) V čem podle Vás může být užívání BK v dnešní době přínosné, čím vyniká? Zaškrtněte prosím ty odpovědi (možno vybrat všechny), které považujete za nejpřínosnější:

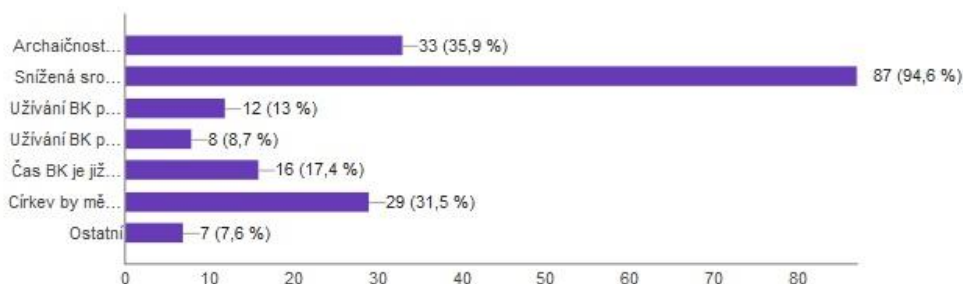
(92 odpovědí)

Obrázek 15 Příloha O - Zpracované odpovědi na otázku č.7

Otázka 8) V čem vidíte hlavní úskalí užívání BK v dnešní době? Zaškrtněte prosím všechny nedostatky, které podle Vás problematizují užívání BK.

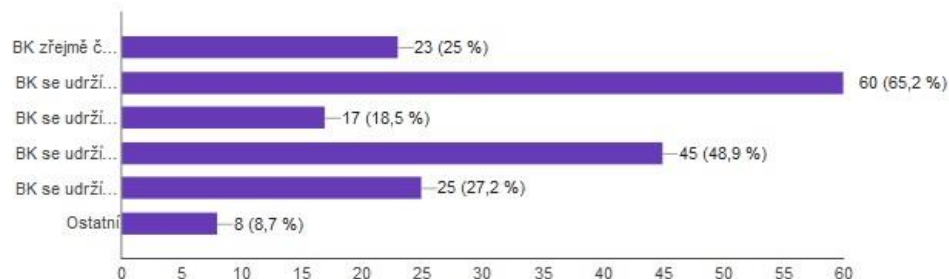
(92 odpovědí)

Obrázek 16 Příloha P - Zpracované odpovědi na otázku č.8

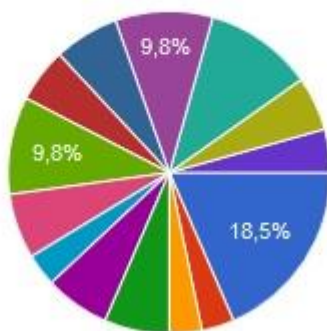
Otázka 9) Domníváte se, že BK zůstane v církvi přítomná i v budoucnu? Pokud ano, tak ve kterých oblastech (z hlediska jejího užívání farářů)? Zaškrtněte prosím všechny vhodné odpovědi:

(92 odpovědí)

Obrázek 17 Příloha Q - Zpracované odpovědi na otázku č.9

Otázka 10) Ke kterému seniorátu patří váš sbor?

Obrázek 18 Příloha R - Zpracované odpovědi na otázku č.10 + dva dodatky

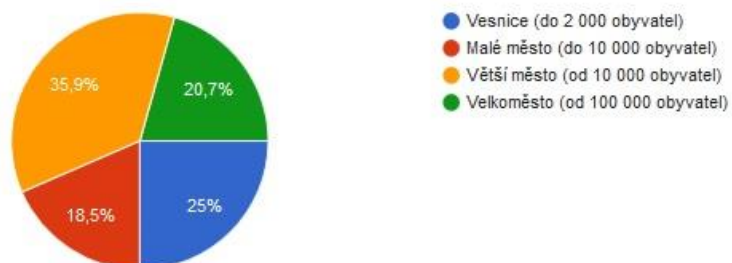
- Pražský seniorát
- Poděbradský seniorát
- Jihočeský seniorát
- Západočeský seniorát
- Ústecký seniorát
- Liberecký seniorát
- Královéhradecký seniorát
- Chrudimský seniorát
- Poličský seniorát
- Horácký seniorát
- Brněnský seniorát
- Východomoravský seniorát
- Moravskoslezský seniorát
- Ochranovský seniorát

▲ 1/2 ▼

▲ 2/2 ▼

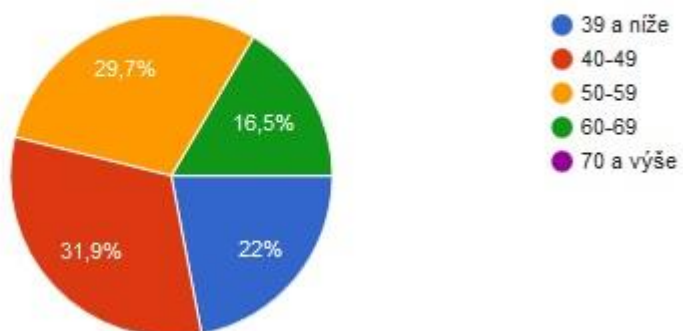
Otázka 11) Který druh sídla nejlépe odpovídá tomu, ve kterém se nachází váš sbor:

(92 odpovědí)

Obrázek 19 Příloha S - Zpracované odpovědi na otázku č.11

Otázka 12) Do jaké věkové skupiny patříte? (91 odpovědí)

Obrázek 20 Příloha T - Zpracované odpovědi na otázku č.12